

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja muutettavaksi perintökaaren 8 luvun avustuksesta ja hyvityksestä annettuja säännöksiä. Lisäksi perintö- ja lahjaverolakiin, oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin, maistraattien eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin ja holhoustoimesta annettuun lakiin ehdotetaan tehtäviksi tarvittavat seurannaismuutokset.

Ehdotetussa laissa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta säädettäisiin avopuolisoiden omaisuuden erottelusta ja mahdollisesta yhteistalouteen annetun panoksen hyvittämisestä avoliiton päättyessä. Ehdotetussa laissa määriteltäisiin avopuolisiksi yhteistaloudessa asuvat parisuhteen osapuolet, joiden asuminen yhteistaloudessa on kestänyt vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.

Lain tarkoituksena ei ole rinnastaa avopuolisoihin aviopuolisoihin. Avopuolisot voisivat sopimuksin poiketa valtaosasta ehdotetun lain säännöksistä. Avopuoliso ei kuitenkaan voisi pätevästi luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea pesänjakajan määräämistä sen toimittamiseksi.

Ehdotuksen mukaan kumpikin avopuoliso pitäisi oman omaisuutensa omaisuuden erot-

telussa. Avopuolisolla olisi kuitenkin oikeus hyvitykseen yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta, jos hän on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan omaisuuttaan avoliiton aikana ja omaisuuden erottelu omistussuhteiden perusteella johtaisi hyötymiseen toisen kustannuksella. Lisäksi lakiin ehdotetaan säännöksiä pesänjakajan määräämiseksi toimittamaan omaisuuden erottelu avopuolisoiden välillä ja ratkaisemaan hyvitystä koskevat vaatimukset, jos avopuolisot tai avopuoliso ja toisen avopuolison perilliset eivät pääse niistä yksimielisyyteen.

Ehdotettu laki kattaisi sekä samaa että eri sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet. Avoliitoksi ei katsottaisi parisuhdetta, jonka osapuoli on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Avoliiton syntymiseen tai päättymiseen ei ehdotetussa laissa liitettäisi muotovaatimuksia, mutta omaisuuden erottelukurjalle asetettaisiin perinnönjakoa vastaava muotovaatimus.

Perintökaaren 8 lukuun ehdotetuilla muutoksilla täydennettäisiin avopuolison suojaavaliiton päättyttyä siten, että avopuoliso voisi saada harkinnanvaraista avustusta toimeentulonsa turvaamiseksi toisen avopuolison kuoleman jälkeen.

Lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	4
1 JOHDANTO.....	4
2 NYKYTILA.....	4
2.1 Avoliittoperheiden yleisyys.....	4
2.2 Avoliittoperheiden talous ja työnjako.....	6
2.3 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	9
Omistussuhteet ja niitä koskeva näyttö.....	9
Yhteisomistustapauksissa sovellettavat säännökset.....	9
Asumisoikeuden yhteisomistus.....	10
Sopimus avoliiton päättymisen varalta.....	10
Perusteettoman edun palautus ja siihen rinnastettavat korvaukset.....	10
Omaisuuuden erottelu ja riitakysymysten ratkaisu.....	11
Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema.....	11
2.4 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	12
2.5 Nykytilan arviointi.....	12
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	13
3.1 Tavoitteet.....	13
3.2 Keskeiset ehdotukset ja niiden toteuttamisvaihtoehdot.....	14
Ehdotetun sääntelyn soveltamisala.....	14
Avopuolisoiden omistussuhteet.....	14
Yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittäminen.....	14
Pesänjakajan määrääminen.....	15
Perintökaaren 8 luvun avustussäännös.....	15
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	15
4.1 Taloudelliset vaikutukset.....	15
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	16
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset.....	17
5 ASIAN VALMISTELU.....	18
5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto.....	18
5.2 Lausunnot ja niiden huomioonottaminen.....	18
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	20
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	20
1.1 Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta.....	20
1 luku Yleiset säännökset.....	20
2 luku Omaisuuuden erottelu.....	21
3 luku Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta.....	22
4 luku Erinäiset säännökset ja voimaantulo.....	24
1.2 Laki perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta.....	25
1.3 Laki perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta.....	26
1.4 Laki oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta.....	26
1.5 Laki takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta.....	26
1.6 Laki maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta.....	27
1.7 Laki holhustoimesta annetun lain 34 §:n muuttamisesta.....	27
2 VOIMAANTULO JA SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET.....	28
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	28

LAKIEHDOTUKSET	30
1. Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta	30
2. Laki perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta.....	32
3. Laki perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta	33
4. Laki oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta.....	34
5. Laki takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta.....	35
6. Laki maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta.....	36
7. Laki holhustoimesta annetun lain 34 §:n muuttamisesta.....	37
LIITE	38
RINNAKKAISTEKSTIT	38
2. Laki perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta.....	38
3. Laki perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta	40
7. Laki holhustoimesta annetun lain 34 §:n muuttamisesta.....	41

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Tilastojen mukaan noin joka viides suomalainen perhe on avoliittoperhe. Kahdessa viidestä avoliittoperheestä on yksi tai useampi lapsi. Avoliittoperhe on siten merkittävä perhemuoto. Tutkimusten mukaan avopuolisoiden välillä on usein merkittävässä määrin omaisuuden yhteisomistusta, yhteistä rahankäyttöä ja työnjakoa.

Lainsäädännössä ei ole erityissäännöksiä avopuolisoiden keskinäisistä varallisuussuhteista. Niihin sovelletaan siten samoja varallisuus oikeudellisia säännöksiä ja periaatteita, joita sovelletaan toisilleen vieraiden henkilöiden välisiin varallisuussuhteisiin. Sovellettaessa näitä säännöksiä avopuolisoiden omaisuuden jakoon avoliiton päätyttyä ei voida ottaa riittävästi huomioon sitä, että avopuolisoiden välillä on avoliiton aikana vallinnut taloudellinen yhteisyys.

Jos avoliitto päättyy toisen avopuolison kuolemaan, eloonjääneellä avopuolisolla ei ole voimassa olevan jäämistöoikeudellisen sääntelyn perusteella oikeutta saada taloudellista turvaa kumppaniltaan jääneistä varoista, jollei vainaja ollut tehnyt testamenttia avopuolisonsa hyväksi.

Tämän esityksen tarkoituksena on selkeyttää ja parantaa avopuolisoiden oikeudellista

asemaa avoliiton päättyessä avopuolisoiden eron tai toisen avopuolison kuoleman johdosta.

2 Nykytila

2.1 Avoliittoperheiden yleisyys

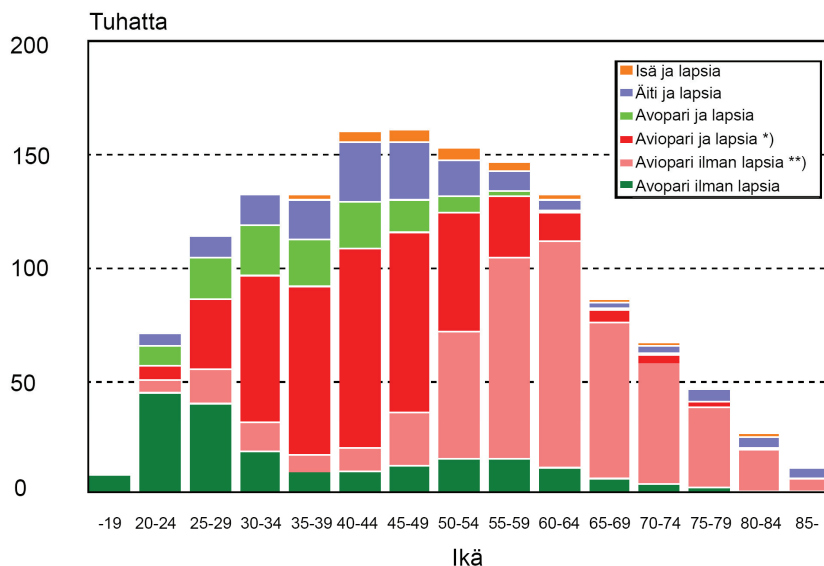
Tilastokeskuksen väestötilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2008 kaikkiaan noin 1 444 000 perhettä, joista 66,3 % oli avioliittoja tai rekisteröityjä parisuhteita, 21,3 % avoliittoperheitä ja 12,4 % yksinhuoltajaperheitä.

Avoliittoperheet ovat yleistyneet nopeasti 1970-luvulta alkaen, ja tämä yleistymiskehitys näyttää yhä jatkuvan. Tilastokeskuksen ”Perheet tyypeittäin” -tilaston mukaan avoliittoperheiden osuus kaikista perheistä on kehittynyt seuraavasti:

1970	2,3 %
1980	8,0 %
1990	13,8 %
2000	18,7 %
2008	21,3 %

Seuraava kuvio kuvaa avoliittojen yleisyyttä eri ikäluokissa:

KUVA 1: Perheet tyypeittäin vaimon/äidin iän mukaan 2008 (Tilastokeskus 2008)

*) sis. 193 rekisteröityä paria. **) sis. 1051 rekisteröityä paria

Mustavalkoisessa tekstissä eri perhetyyppejä kuvaamaan käytetyt värit eivät erotu eri sävyinä, mutta perhetyypit on merkitty palkkeihin samassa järjestyksessä kuin oikealla olevassa värien selitteessä. Kuvioista on havaittavissa, että avoliitossa eläminen on selvästi yleisintä nuorissa ikäluokissa. Kuitenkin huomattava osuus vielä keski-ikäistenkin

perheistä on avoliittoperheitä. Tämän voidaan katsoa viittaavan siihen, että osa parisuhteessa elävistä tietoisesti valitsee avoliiton pitkäaikaisen parisuhteen muodoksi. Vuonna 2008 tilastoiduista hieman yli 300 000:sta avoperheestä 38 %:ssa eli noin 116 000 avoliittoperheessä eli avopuolisoiden ohella yksi tai useampi lapsi.

TAULUKKO 1: Perheet Suomessa siviilisäädyn mukaan jaoteltuna

	Avoliittoperheet	Avoliittoperheet	Yksinhuoltajaperheet	Rekisteröidyt parisuhteet	Yhteensä
1970	982 563 (85,2 %)	25 900 (2,3 %)	145 415 (12,6 %)	0	1 153 878
1980	1 014 044 (79,3 %)	102 100 (8,0 %)	161 958 (12,7 %)	0	1 278 102
1990	1 004 514 (73,6 %)	189 367 (13,8 %)	171 458 (12,6 %)	0	1 365 339
2000	950 887 (67,8 %)	262 713 (18,7 %)	188 363 (13,5 %)	0	1 401 963
2008	956 908 (66,3 %)	307 143 (21,2 %)	179 091 (12,4 %)	1244 (0,1 %)	1 444 386

2.2 Avoliittoperheiden talous ja työnjako

Avoliittoja koskeneessa, vuonna 1978 tehtyyn kyselyyn perustuneessa tutkimuksessa (Aromaa—Cantell—Jaakkola: Avoliitto. Tutkimuksia avioliiton yleisyydestä ja yleistyemisestä Suomessa, Helsinki 1981, 24—26) erilaiset parisuhteet luokiteltiin jatkuviksi avoliitoiksi, avoliitolla alkaneiksi avioliitoiksi ja jatkuviksi avioliitoiksi. Tutkimuksessa todettiin, että auton, asunnon ja kesäasunnon omistamisen suhteen erilaiset liitot poikkesivat toisistaan hyvin vähän. Huomattavin poikkeus oli se, että omistusasunto oli selvästi yleisempi avioliitoissa kuin avoliitoissa tai avoliitolla alkaneissa avioliitoissa. Jossakin määrin myös autojen ja kesäasuntojen omistus näytti olevan avioliitoissa yleisempää. Tulojen käyttöä tutkittaessa havaittiin, että kaikissa liitoissa liittotyyppistä riippumatta kumpikin näytti maksavan omat menonsa nuorissa liitoissa ja tulojen käyttö muodostui yhteisemmäksi liiton vanhetessa. Toinen havainto oli se, että liittotyyppistä riippumatta naisen tuloja näytettiin käytettävän kodin sisäpuolisiin menoihin, niin kuin lapsista aiheutuviin menoihin, ja miehen tuloja kodin ulkopuolisiin menoihin, kuten autoon, huveihin ja alkoholiostoihin.

Lapsiperheiden taloutta ja perheiden sisäistä työnjakoa koskeneessa tutkimuksessa (Raijas—Wilska, Huolenpitoa ja jakamista — rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa lapsiperheissä, Kuluttajatutkimuskeskuksen työselosteita ja esitelmiä 2007:104) selvitettiin muun muassa perheiden sisäistä tulonjakoa, kotitöiden jakamista sekä ajan ja rahan käyttöön liittyvää päätöksentekoa vuonna 2006. Vaikka kyselyn pääasiallisena tutkimuskohteena olivat lapsiperheet siviilisäättyyn katsomatta ja suurin osa vastanneista perheistä oli avioliittoperheitä, tuotti tutkimus myös avoliittoperheiden taloutta ja perheiden sukupuolten välistä työnjakoa koskevaa tietoa.

Ensinnäkin tutkimus viittaa siihen, että vuonna 1978 saadut kyselytulokset perheiden tulojen käytöstä pitävät edelleen paikkansa. Nainen kantaa edelleen useimmiten päävastuun esimerkiksi kotiin ostettavasta ruoasta koituvista kustannuksista. Mies maksaa useammin ravintolassa syönnistä aiheutuvat kustannukset, autoista ja muista moottoriajoneuvosta aiheutuvat kustannukset, asumismenot ja kodin elektroniikan. Varallisuuden kertymisen kannalta merkittävää on, että mies rahoittaa kyselyn mukaan myös naista useammin lainojen koroista ja lyhennyksistä aiheutuvat kustannukset.

TAULUKKO 2: Perheen yhteisten menojen rahoittaminen, %-osuudet menoryhmittäin (N = 833) (Raijas—Wilska 2007, 27)

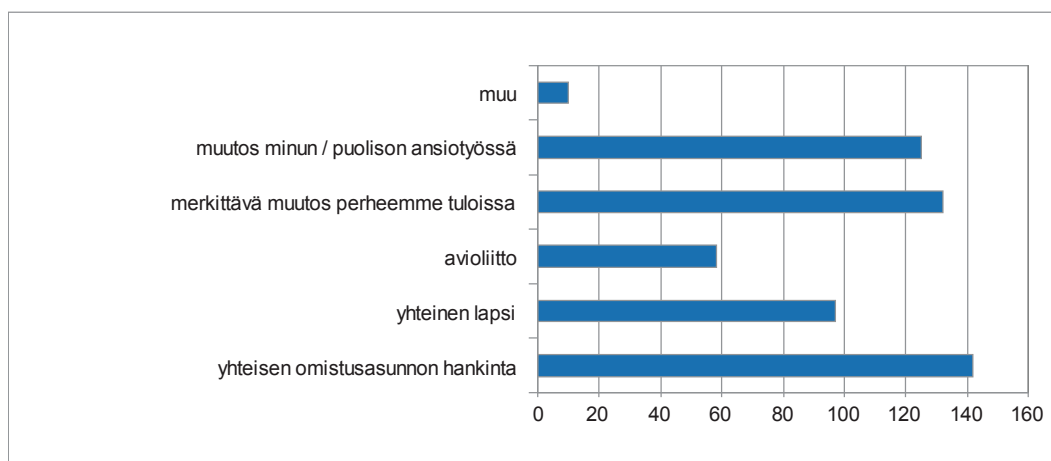
	Mies	Nainen	Molemmat yhdessä	Vaihtelevasti	Yhteensä
Kotiin ostettava ruoka	11	28	57	4	100
Ravintolassa syöminen	20	7	59	9	100
Auto ja muut moottoriajoneuvot	41	3	53	1	100
Vuokra, vastike ja muut asumismenot	27	12	58	2	100
Lomamatkat ja risteilyt	11	7	71	7	100

Elokuvat, teatteri, konsertit, urheilukilpailut	8	8	64	14	100
Muut huvitukset (mm. huvipuistot, kylpylät)	9	7	69	13	100
Kodinkoneet ja huonekalut	13	9	71	6	100
Kodin elektroniikka	26	6	62	6	100
Lainojen korot ja lyhenykset	24	9	54	2	100

Kysyttäessä vastaajilta syitä taloudellisten asioiden hoitamisen muuttumiselle ilmoittivat vastaajat yhteisen omistusasunnon hankkimisen tai yhteisen lapsen syntymisen merkittävästi useammin muutoksen syyksi kuin esimerkiksi avioliiton solmimisen. Lähes yhtä usein kuin yhteisen omistusasunnon hankintatilanteessa taloudellisten asioiden hoita-

miseen vaikuttaneen muutoksen syynä oli kuitenkin muutos yhden puolison tai perheen tuloissa muutoin. Tulos viittaa siihen, että merkittävillä yhteisillä hankinnoilla tai yhteisen lapsen saamisella on isompi tosiasiallinen vaikutus perheiden taloudellisiin asioihin kuin parisuhteen virallistamisella.

KUVA 2: Tutkimusperheiden ilmoittamia syitä (N = 285) taloudellisten asioiden hoitamisen muuttumiselle (Raijas—Wilska 2007, 20)

Joitakin tietoja avioliittoperheiden taloudesta ilmenee myös uusperheitä koskevasta tutkimuksesta, joka perustuu vuonna 1997 tehtyyn kyselyyn (Jaakkola—Säntti: Uusperheitten lapset ja vanhemmat, Oikeuspoliitti-

nen tutkimuslaitos, Helsinki 2000:174). Tutkimuksen mukaan raha-asioiden hoitaminen erityyppisissä uusperheissä jakautui seuraavasti:

TAULUKKO 3: Raha-asioiden hoitaminen erityyppisissä uusperheissä (Jaakkola—Säntti 2000, 57)

	Uusperheen vanhemmat avioliitossa	Uusperheen vanhemmat avioliitossa
Kumpikin hoitaa omat raha-asiansa	25 %	48 %
Yhteinen pankkitili yhteisiä menoja varten	21 %	14 %
Raha-asiat hoidetaan yhdessä ilman yhteistä pankkitiliä	7 %	8 %
Miehellä ja vaimolla oikeus käyttää toistensa pankkitiliä	44 %	24 %
Ei tietoa	3 %	6 %
YHTEENSÄ	100 %	100 %

Taulukosta on havaittavissa, että raha-asioiden hoitaminen yhdessä oli avioliittoperheissä selvästi yleisempää kuin avoliittoperheissä. Silti lähes puolet avoliittoperheistäkin

ilmoitti hoitavansa raha-asiansa yhdessä.

Asunnon omistaminen erityyppisissä uusperheissä jakautui tutkimuksen mukaan seuraavasti:

TAULUKKO 4: Asunnon omistuksen jakautuminen erityyppisissä uusperheissä (Jaakkola—Säntti 2000, 58)

	Omistaa asuntonsa	Vaimo omistaa asunnon	Mies omistaa asunnon	Puolisot omistavat yhdessä	Yhteensä
Uusperheen vanhemmat avioliitossa	70 %	9 %	15 %	76 %	100 %
Uusperheen vanhemmat avoliitossa	64 %	23 %	32 %	45 %	100 %

Taulukosta on havaittavissa, että asunnon yhteisomistus avoliittoperheissä on varsin yleistä, vaikkakin selvästi harvinaisempaa kuin avioliittoperheissä.

On syytä huomauttaa, että vuonna 1997 tehtyyn kyselyyn perustuvat tutkimustulokset koskevat vain uusperheitä eli tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaan sel-

laisia kotitalouksia, joissa joko avioliitossa tai avoliitossa asuvien naisen ja miehen kanssa asuu myös toisen 18 vuotta nuorempi lapsi, joka siis ei ole heidän yhteinen lapsensa. Tulokset eivät ole yleistettävissä koskemaan sellaisinaan kaikkia avoliittoperheitä eivätkä varsinkaan nuorten, lapsettomien henkilöiden avoliittoja.

Edeltä ilmenevin tavoin merkittävä osuus — noin 40 prosenttia — avoliittoperheistä on lapsiperheitä. Lapsen saaminen johtaa usein perheen sisäiseen työnjakoon siten, että toinen vanhemmista on ansiotyössä ja toinen ainakin jonkin aikaa äitiys-, isyys-, vanhempain- tai hoitovapaalla. Suurimman osan näistä vapaista käyttävät äidit. Kansaneläkelaitoksen tilastotietojen mukaan esimerkiksi vuonna 2008 maksettiin vanhempainpäivärahaa äideille yhteensä noin 15 miljoonalta päivältä ja isille yhteensä hieman yli miljoonalta päivältä. Äidit käyttivät siten noin 93 prosenttia kaikista vanhempainpäivärahapäivistä.

Tilastoista ei ilmene päivärahaa saaneiden vanhempien siviilisäätty. Ei kuitenkaan ole syytä olettaa, että vanhempainvapaan käytön jakautumisessa vanhempien kesken olisi merkittäviä eroja riippuen siitä, elävätkö he avoliitossa vai avoliitossa.

Johtopäätöksensä edellä esitetyistä tutkimuksista ja tilastotiedoista voidaan todeta, että ainakin suuressa osassa avoliittoperheistä on merkittävässä määrin omaisuuden yhteisomistusta, yhteistä rahankäyttöä ja työnjakoa.

2.3 Lainsäädäntö ja käytäntö

Suomessa on vakiintuneesti katsottu, että avoliitossa eläviin henkilöihin ei voida soveltaa analogisesti avioliittolakia (234/1929). Vastaavasti rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia ei voida soveltaa analogisesti sellaisiin samaa sukupuolta oleviin pareihin, jotka eivät ole rekisteröineet parisuhdettaan (ks. eduskunnan lausuma EV 95/2001 vp—HE 200/2000 vp). Meillä ei myöskään ole voimassa erityislainsäädäntöä, joka nimenomaisesti sääntelisi avoliiton päättymiseen liittyviä varallisuus oikeudellisia kysymyksiä. Niihin sovelletaan siten jäljempänä selostettavien tavoin samoja yleisiä varallisuus oikeudellisia säännöksiä ja periaatteita, joita sovelletaan myös toisilleen vieraiden henkilöiden välisiin varallisuus suhteisiin.

Jos avoliitto päättyy toisen avopuolison kuolemaan, eloonjääneellä avopuolisolla ei ole voimassa olevan jäämistöoikeudellisen sääntelyn perusteella oikeutta saada taloudellista turvaa kumppaniltaan jääneistä varoista,

jollei vainaja ollut tehnyt testamenttia avopuolisonsa hyväksi.

Omistussuhteet ja niitä koskeva näyttö

Lähtökohtana avoliiton päättymiseen liittyvässä omaisuuden jaossa on, että kumpikin osapuoli saa pitää oman varallisuutensa. Keskeinen merkitys on siis sillä, miten omistussuhteet osapuolten välillä jakautuvat.

Ratkaistaessa avopuolisoiden omistuskysymyksiä noudatetaan yleisiä siviilioikeudellisia sääntöjä. Todistusoikeudellisena lähtökohtana on niin sanottu nimiperiaate. Sen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on hankittu. Nimiperiaatteesta on oikeuskäytännössä poikettu, jos on selvitetty osapuolten tarkoituksena hankintahetkellä olleen, että osapuolet omistavat omistuskohteen yhteisesti (KKO 1988:85, KKO 1992:48).

Avioliittolain 89 §:ssä on erityissäännös aviopuolisoiden omaisuuden erottelussa noudatettavasta yhteisomistusolettamasta. Sen mukaan, jos puolisoitten omaisuutta eroteltaessa jonkin irtaimen esineen suhteen ei käy olosuhteista selville eikä myöskään voida näyttää, kumman puolison omaisuuteen se kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta, puolisoitten on katsottava saaneen sen yhteisesti yhtäläisin oikeuksin. Tätä säännöstä ei voida soveltaa avoliiton päätyttyä, vaan tällöin sovelletaan tavanomaisia todistustaakkasääntöjä. Omaisuutta itselleen vaativalla on siis näyttövelvollisuus omistusoikeudestaan omaisuuteen.

Yhteisomistustapauksissa sovellettavat säännökset

Jos avopuolisot omistavat yhteisesti kiinteistön, irtaimen esineen tai muuta tavaraa, yhteisomistussuhteeseen sovelletaan eräistä yhteisomistussuhteista annettua lakia (180/1958, jäljempänä yhteisomistuslaki).

Lain mukaan kunkin yhteisomistajan katsotaan omistavan määräosuuden yhteisestä esineestä. Jollei muuta ilmene, osuudet ovat samansuuruiset. Yhteisomistajien osuudet määräytyvät siten pääluvun mukaan, jollei tästä lähtökohdasta ole sopimuksen tai muun perusteen vuoksi poikettava (KKO

1985 II 167). Yhteiseen esineeseen ja sen tuottoon kohdistuvat yhteisomistajan oikeudet ja velvollisuudet määräytyvät heidän osuuksiensa mukaisesti.

Yhteisomistajalla on oikeus toisia yhteisomistajia kuulematta luovuttaa osuutensa ja muutenkin määrätä siitä. Hän saa myös käyttää yhteistä esinettä hyväkseen sellaisella tavalla, että hänen toimenpiteensä eivät loukkaa muiden yhteisomistajien vastaavia etuja ja oikeuksia. Yhteisomistaja, joka omalla käytöllään estää toista käyttämästä yhteistä omaisuutta omistusosuuttaan vastaavassa määrässä, voi joutua maksamaan tästä loukkauksesta korvausta (KKO 1992:48, KKO 2000:114).

Avoliiton päättyessä syntyy usein tarve purkaa osapuolten väliset yhteisomistussuhteet. Yhteisomistustilain mukaan kullakin yhteisomistajalla on oikeus saada yhteisomistussuhde puretuksi.

Ensisijaisena yhteisomistussuhteen purkamistapana yhteisomistustilaisissa mainitaan se, että yhteisomistajalla on oikeus saada osuutensa yhteisestä esineestä jakamalla erotetuksi. Tällaisen jaon kohteena voi olla ennen muuta tila, joka useimmiten voidaan halkoa. Useat esineet eivät kuitenkaan ole jaettavissa pienempiin, keskenään samanarvoisiin osiin. Näiden tapausten varalta laissa on säännökset yhteisomistussuhteen purkamisesta myynnin avulla. Esineen myyminen yhteisomistussuhteen purkamiseksi voi tulla kysymykseen, jos esineen jakaminen ei ole mahdollista taikka se aiheuttaisi suhteettoman kalliita kustannuksia tai alentaisi huomattavasti esineen arvoa. Yhteisomistaja voi tällöin vaatia tuomioistuimessa, että esine määrätään myytäväksi yhteisomistussuhteen purkamista varten.

Asumisoikeuden yhteisomistus

Asumisoikeusasunnoista annetun lain (650/1990) 35 §:ssä on erityissäännös asumisoikeuteen kohdistuvan yhteisomistussuhteen purkamisesta. Säännös koskee tapauksia, joissa asumisoikeus kuuluu yhteisesti kahdelle tai useammalle henkilölle ja joku heistä haluaa saada yhteisomistuksen lakkaamaan. Jos osuuden luovutuksesta toiselle osaomistajalle tai muulle luovutuksensaajak-

si lain mukaan kelpoiselle henkilölle ei tällöin päästä osaomistajien kesken sopimukseen, tuomioistuin voi osaomistajan hakeuksesta määrätä, että koko asumisoikeus on luovutettava lain 23 §:n mukaisesti. Luovutuksensaajaksi voidaan tällöin valita osaomistaja tai, jos kaksi tai useampi heistä haluaa luovutuksensaajaksi, heidät yhdessä. Yhteisomistussuhteen purkamisen yhteydessä osaomistajilla on oikeus tulla luovutuksensaajaksi ennen muuta henkilöä.

Sopimus avoliiton päätymisen varalta

Sopimusvapauden vallitessa avopuolisot voivat tehdä erilaisia sopimuksia taloudellisesta suhteestaan ja myös pyrkiä ennalta järjestämään muun muassa omaisuutensa jaon avoliiton mahdollista päättymistä silmällä pitäen. Avoliiton päättymisen varalta laadittavassa sopimuksessa voidaan esimerkiksi täsmentää sopimuksen piiriin kuuluva omaisuus sekä sopia omistussuhteista, irtaimen omaisuuden jaossa noudatettavista periaatteista, velkasuhteista ja yhteisen asunnon käytöstä avoliiton päättymisen jälkeiseltä ajalta maksettavasta korvauksesta.

Jos avoliiton päättymisen varalta tehdyn sopimuksen ehto on kohtuuton tai jos sen soveltaminen johtaisi kohtuuttomuuteen, sitä voidaan sovitella varallisuus oikeudellisista oikeustoimista annetun lain (228/1929) 36 §:n nojalla vastaavasti kuin muitakin varallisuus oikeudellisia sopimuksia.

Tutkimustietoa avoliiton päättymisen varalta tehtyjen sopimusten yleisyydestä ei ole.

Perusteettoman edun palautus ja siihen rinnastettavat korvaukset

Jos sopimusta avoliiton päättymisen varalta ei ole tehty, oikeuskäytännössä avoliiton päättymiseen liittyviä korvauskysymyksiä on ratkaistu lähinnä perusteettoman edun palautusta koskevan yleisen siviilioikeudellisen periaatteen nojalla. Korvausta on määrätty maksettavaksi esimerkiksi toisen avopuolison omaisuuteen kohdistuneesta työpanoksesta (KKO 1988:27), toisen avopuolison omaisuuteen sijoitetuista varoista (KKO 1988:28) sekä perheen elatukseen käytettyjen ansiotulojen sekä kotityön muodossa anne-

tusta panoksesta toisen avopuolison omaisuuden kartuttamiseen (KKO 1993:168).

Omaisuuden erottelu ja riitakysymysten ratkaisu

Avoliiton tai rekisteröidyn parisuhteen purkautumiseen liittyvää omaisuuden ositusta varten tuomioistuimien voi määrätä pesänjakajan. Pesänjakaja on mahdollista määrätä myös pelkästään omaisuuden erottelua varten, toisin sanoen tilanteessa, jossa aviopuolisoilla tai rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen (KKO 1990:5).

Avoliiton päättyessä pesänjakajan määrääminen ei sitä vastoin ole mahdollista. Omistusoikeutta koskevat riidat ja muut varallisuus oikeudelliset riitakysymykset on siten saatettava kanteilla käräjäoikeuden ratkaistaviksi. Avoliittoon liittyvää oikeuskäytäntöä Helsingin hovioikeudessa vuosina 1986—1992 ja vuosina 1993—1998 koskevien tutkimusten mukaan Helsingin hovioikeudessa käsitellyt avopuolisoiden keskinäiset riita-asiat ovat jakautuneet ensisijaisen kanneperusteen mukaan seuraavasti:

TAULUKKO 5: Helsingin hovioikeudessa käsitellyt avopuolisoiden keskinäiset riita-asiat ensisijaisen kanneperusteen mukaan vuosina 1986—1992 ja 1993—3/1998 (Valtonen, Avoliittoon liittyvä oikeuskäytäntö Helsingin hovioikeudessa vuosina 1986—1992, julkaisematon tutkielma, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 1994, ja Pirinen, Avoliittoriidat Helsingin hovioikeudessa, julkaisematon tutkielma, Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 1999).

	1986—1992	1993—3/1998
Velkomus	7	13
Perusteettoman edun palautus	19	9
Omistusoikeuden vahvistaminen/kumoaminen	7	6
Hallinnan palautus	3	2
Vahingonkorvaus	1	2
Sopimuksen kohtuullistaminen	1	1
Oikeustoimen pätemättömyys	1	1
YHTEENSÄ	39	34

Avopuolison jäämistöoikeudellinen asema

Kun aviopuoliso kuolee, perintökaari pyrkii monin eri tavoin pehmentämään leskeä kohtaavaa muutosta. Aviopuolisoilla on oikeus toisen kuoltua pitää yleensä hallinnassaan perheen yhteisenä kotina käytetty asunto. Vainajan kuoltua lapsettomana leski myös

perii puolisonsa, jollei häntä ole testamentilla sivuutettu. Avoliitossa eläneellä saattaa kumppaninsa kuollessa olla vastaavanlainen tarve saada taloudellista turvaa. Avopuolisolla ei kuitenkaan ole aviolesken tavoin oikeutta pitää hallinnassaan perheen yhteistä asuntoa eikä perintöoikeutta avopuolisonsa kuoleman jälkeen. Hän ei myöskään ole oikeu-

tettu puolisolle tai kihlakumppanille annettavaan harkinnanvaraiseen avustukseen perintökaaren 8 luvun mukaan.

2.4 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaisten ja EU:n lainsäädäntö

Avopuolisoiden varallisuussuhteiden sääntelyn osalta omaksutut ratkaisut eri maissa poikkeavat huomattavasti toisistaan. Yleisenä piirteenä voidaan todeta, että rekisteröimättömiä avoliittoja koskeva sääntely on useimmissa Euroopan maissa melko vähäistä. Vain Ruotsissa ja Norjassa avoliittoja koskeva sääntely on kattava. Lakiuudistusten tarpeesta on kuitenkin käyty keskustelua useimmissa maissa.

Avopuolisoiden varallisuussuhteita koskevaa lainsäädäntöä eri maissa ja EU:ssa on kuvattu kattavasti työryhmämietinnössä 2008:10. Tämän jälkeen vallitsevassa oikeus-tilassa on tapahtunut muutoksia Norjassa.

Heinäkuun 1. päivänä 2009 tuli Norjassa voimaan perintölain muutos (Lov om endringer i arveloven mv. (arv og uskifte for samboere) 2008:112), jonka nojalla myös avopuoliso voi periä kumppaninsa tai saada jakamattomuussuojaa muun muassa yhteiselle asunnolle ja asuntoirtoimistolle. Lakimuutoksen mukaan avopuolisoilla on oikeus periä toisensa silloin, kun heillä on tai on ollut yhteinen lapsi tai kun he odottavat yhteistä lasta. Lain nojalla perittävän omaisuuden määrä on sidottu sosiaalivakuutuslain (Folketrygdløven 1997:19) 1—4 §:n mukaiseen ns. perusmäärään (grunnbeløp), ja se on samansuuruinen kuin mitä aviopuoliso saa leskeksi jäädessään. Tätä suuremmasta perinnöstä avopuolisoiden tulee määrätä testamentilla. Avopuolisoiden oikeus lakisääteiseen perintöön menee rintaperillisen lakiosan edelle. Lakimuutoksen mukaan eloonjääneellä on lisäksi yhteistä asuntoa, asuntoirtoimistoa, autoa ja yhteisessä käytössä ollutta niin sanottua vapaa-ajan omaisuutta (fritidseigedom) koskeva jakamattomuussuoja (uskifte). Eloonjääneellä ei kuitenkaan ole tätä oikeutta, jos edesmenneellä on avoliiton ulkopuolisia lapsia ja nämä vastustavat pesän säilyttämistä tältä osin jakamattomana. Sääntely on samanlainen kuin aviopuolisoita koskeva sääntely.

Avopuolisoilla, joilla ei ole yhteisiä lapsia, mutta jotka ovat asuneet yhdessä vähintään viisi vuotta, ei ole perintöoikeutta suoraan lain nojalla, mutta heillä on oikeus määrätä testamentilla, että eloonjääneellä on oikeus perintöön vastaavasti kuin niillä avopareilla, joilla on yhteinen lapsi. Tämä perintöoikeus menee myös rintaperillisen lakiosaoikeuden edelle. Lapsettomia avopareja koskevaa sääntelyä on perusteltu sillä, että avoliitossa eläminen on usein myös elämäntapavalinta, ja että tällöin avopareilla tulisi säilyä vapaus päättää itse taloudellisista asioistaan.

Perintölain säännösten soveltamisen edellytyksenä on, että avopari elää parisuhteessa, joka on luonteeltaan riittävän vakiintunut, ja että avoparilla on yhteinen koti ja talous. Lisäksi avopuolisoiden on oltava yli 18-vuotiaita eivätkä he saa olla naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Sääntely koskee sekä samaa että eri sukupuolta olevia pareja. Perintölain uusien säännösten soveltaminen ei edellytä avoliittojen rekisteröintiä, vaan tosiasialliset olosuhteet ovat ratkaisevat. Yhteinen osoite ei ole välttämätön edellytys säännösten soveltamiselle, mitä on perusteltu sillä, että tällainen vaatimus voisi johtaa virheellisiin väestörekisteritietoihin. Yhteinen osoite on kuitenkin vahva näyttö siitä, että pari asuu yhdessä. Väliaikainen keskeytys yhdessä asumiseen esimerkiksi opintojen, työolosuhteiden tai sairaalassaolon johdosta ei katkaise avoliittoa lain mukaan.

2.5 Nykytilan arviointi

Nykyiset säännökset omaisuuden jakamisesta parisuhteen päättyessä koskevat ainoastaan aviopuolisoita ja rekisteröidyn parisuhteen osapuolia. Avioliittolain ositusta koskevat normit ottavat huomioon parisuhteen osapuolten välillä vallinneen taloudellisen yhteisyyden. Yhteisen talouden hyväksi annetut panokset koituvat osituksessa molempien hyväksi. Avoliitossa tilanne on toinen. Omaisuuden jakoa koskevien erityissäännösten puuttuessa omistuskysymykset muodostuvat ratkaiseviksi. Suhteen päättyessä kummallakin on oikeus pitää se omaisuus, jonka hän omistaa.

Omistuksen perusteella tapahtuva jako ei kaikissa tapauksissa johda oikeudenmukaiseen tulokseen. Omistaja on lain mukaan se, jolla on esineeseen saanto. Sillä seikalla, että toinen osapuoli on koti-, hoiva- tai rakennustyöllä taikka muunlaisella panoksella ratkaisevasti myötävaikuttanut siihen, että omaisuus on voitu hankkia, ei ole merkitystä omistuksen määräytymisen kannalta. Omistava osapuoli saa siten usein hyötyä toisen kustannuksella, kun omaisuus erossa jaetaan nimiperiaatteen mukaisesti.

Toimivaa parisuhdetta leimaa osapuolten keskinäinen solidaarisuus. Tällöin ei ole luontevaa olettaa, että kumpikin hankintoja tehtäessä valvoisi omia etujaan. Usein voi päinvastoin olla niin, että omistuskysymyksiin ei tuolloin kiinnitetä lainkaan huomiota, koska osapuolille riittää, että esine tulee heidän yhteiseen käyttöönsä. Toisaalta parisuhteessa elämiselle tyypillisestä osapuolten talouksien yhteenkuuluvuudesta seuraa sekin, että erityisesti irtaimen omaisuuden osalta erotilanteissa voi olla käytännössä mahdollonta selvittää, kumpi osapuoli omaisuuden alun perin on hankkinut.

Pesänjakajan määrääminen toimittamaan avopuolisoiden välistä omaisuuden jakoa ei nykyisin ole mahdollista. Jollei jaosta päästä sopimukseen, kysymykset omaisuuden omistussuhteista, oikeudesta hyvitykseen yhteistalouden hyväksi annetuista panoksista ja muista osapuolten taloudellisista seikoista on ratkaistava riita-asiana käräjäoikeudessa. Oikeudenkäynti on kuitenkin raskas ja epätarjoituksenmukainen menettely tilanteessa, jossa saatetaan tarvita ratkaisua lukuisiin riitakysymyksiin ja riidan ratkaisemiseen vaikuttava aineisto voi muodostua periaatteessa kaikista osapuolten taloutta koskevista seikoista koko yhdessä asumisen ajalta. Prosessikynnyksen korkeus johtaa tällöin helposti vahvemman oikeuteen.

Avoliitto voi päättyä avopuolisoiden avioitumiseen tai eroon, mutta avoliitto voi päättyä myös avopuolison kuolemaan. Perintökaaren nykyiset säännökset eivät ota avopuolisoihin huomioon jäämistöoikeudellisten etuuksien saajina. Avopuolisolla ei ole perintöoikeutta, hän ei saa suojaa asumiselleen, eikä hänellä ole oikeutta harkinnanvaraisiin avustuksiin. Avopuolison asema voidaan ny-

kyisen lainsäädännön mukaan turvata vain siten, että perittävä on tehnyt testamentin avopuolison hyväksi.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on luoda säännökset avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä. Säännöksillä pyritään edistämään oikeudenmukaisen lopputuloksen toteutumista omaisuuden erottelussa ottaen huomioon avopuolisoiden välillä avoliiton aikana vallinnut taloudellinen yhteisyys sekä tarjoamaan tarkoituksenmukainen riidanratkaisumenettely tilanteissa, joissa avopuolisot eivät pääse keskenään yhteisymmärrykseen yhteiselämän päättämiseen liittyvistä varallisuusosoikeudellisista kysymyksistä. Perintökaaren 8 luvun 2 §:n puolisoavustusta koskevalla muutoksella pyritään lisäksi suojaamaan eloonjäänyttä avopuolisoa toisen avopuolison kuolemasta johtuvassa muutoksessa.

Sääntelyllä ei pyritä rinnastamaan avopuolisoihin aviopuolisoihin tai luomaan avoliitosta avoliiton kaltaista instituutiota. Avoliittoon menemiseltä tai avoliiton päättymiseltä ei edellytetä viranomaisen päätöstä, rekisteröintiä tai muunlaisten muotovaatimusten täyttymistä. Sen sijaan omaisuuden erottelukirjalle ehdotetaan todistelusyistä ja tiettyjen omaisuuslajien rekisteröimisvelvoitteista johtuvista syistä määrämutoa. Ehdotettavat säännökset ovat lähtökohtaisesti tahdonvaltaisia eräitä menettelysäännöksiä lukuun ottamatta. Avioliiton oikeusvaikutusten soveltaminen parisuhteeseen perustuu osapuolten nimenomaisiin tahdonilmaisuihin. Avopuolisot saattavat elää avoliitossa nimenomaan välttääkseen ne oikeusvaikutukset, jotka avioliiton solmiminen tuo mukanaan. Tämä vapaus katoaisi, jos avoliittoihin alettaisiin liittää liian pitkälle meneviä avioliiton kaltaisia oikeusvaikutuksia. Ehdotettu sääntely kannustaa avopuolisoihin käyttämään sopimusvapauttaan laatimalla keskinäisiä sopimuksia varallisuusuhdeiden selkeyttämiseksi riitatilanteiden varalta.

3.2 Keskeiset ehdotukset ja niiden toteuttamisvaihtoehdot

Ehdotetun sääntelyn soveltamisala

Ehdotettu sääntely keskittyy avopuolisoiden välisten varallisuus oikeudellisten kysymysten ratkaisuun avoliiton päättyessä. Avopuolisoiden oikeuteen sosiaalipalveluihin ja -etuuksiin tai avopuolisoiden yhteisten lasten isyyden vahvistamista, elatusta, huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeviin säännöksiin ei ehdoteta muutoksia. Ehdotetun sääntelyn ulkopuolelle jäävät myös sukunimeä, adoptiota ja perintöoikeutta koskevat kysymykset muutoin kuin jäämistöstä maksettavan harkinnanvaraisen avopuolisoavustuksen osalta.

Keskeisiä ehdotetun sääntelyn soveltamiselle ovat avopuolison ja avoliiton käsitteet. Avopuolisoihin tarkoitetaan ehdotuksen mukaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Avopuolisoiden välistä suhdetta kutsutaan avoliitoksi. Avoliiton vähimmäiskestoajalla on haluttu välttää ehdotetun lain vaikutusten ulottaminen sellaisiin lyhytkestoisiin avoliittoihin, joissa yhteistaloussuhde on vasta muotoutumassa ja näin ollen suojan tarve on vastaavasti vähäisempi.

Avoliiton vähimmäiskestoajasta johtuu, että ehdotettu sääntely tulisi pääsääntöisesti sovellettavaksi vain yli 18-vuotiaisiin avopuolisoihin. Jos avopuolisoihin on kuitenkin yhteinen lapsi, on avopuolisoiden välille muotoutunut jo sen kaltainen taloudellinen yhteisyys, että ei ole katsottu riittävää syytä sulkea avopuolisoita pelkästään alaikäisyyden vuoksi lain soveltamisalan ulkopuolelle. Alaikäinen voi kuitenkin tarvita edunvalvojaa ehdotettujen oikeuksien toteuttamisessa.

Ehdotetut säännökset soveltuvat samalla tavoin niin samaa kuin eri sukupuolta oleviin avopuolisoihin. Avopuolisoita koskevilla säännöksillä ei kuitenkaan pyritä suojaamaan muita kuin parisuhteeseen perustuvia suhteita. Näin ollen säännöksiä ei sovelleta esimerkiksi ystävyyteen, sukulaisuuteen tai opiskelutoveruuteen perustuvaan asumiseen yhdessä. Osapuolten suhteen luonteeseen parisuhteena vetoava osapuoli kantaa todistustaakan

avoliiton edellytysten täyttymisen osoittamisesta.

Avopuolisoiden omistussuhteet

Ehdotuksen lähtökohtana on, että kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa avoliiton aikana sekä sen jälkeen. Todistus oikeudellisena lähtökohtana ovat vallitsevat yleiset varallisuussuhteita koskevat periaatteet, joihin kuuluu niin sanottu nimiperiaate. Sen mukaan omaisuus kuuluu sille, jonka nimiin se on hankittu. Kiinteistöjen ja moottorikulkuvälineiden rekisteröinti helpottaa niiden omistussuhteiden selvittämistä, koska se, kenen nimiin omaisuus on rekisteröity, muodostaa oletuksen omaisuuden omistajasta.

Myös muun irtaimiston osalta noudatetaan ensi sijassa vakiintuneita oikeusperiaatteita. Mikäli ei voida selvittää, onko omaisuus yksin toiselle avopuolisolle kuuluvaa vai heidän yhteistä omaisuuttaan, ehdotetaan sovellettavaksi yhteisomistusolettamaa. Kun on kyse yhteisessä taloudessa eläneistä henkilöistä, yhteisomistusolettaman voidaan arvioida johtavan useammin aineellisoikeudellisesti oikeaan lopputulokseen kuin tavanomaisten todistustaakkasääntöjen soveltamisen. Sitä kuitenkin sovellettaisiin vain, jos avopuolisoiden välisestä sopimuksesta tai olosuhteista muutoin ei käy selville, kumman avopuolison omaisuuteen jokin irtain esine kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta. Yhteisomistussuhteiden hallinnointiin ja purkamiseen avoliiton aikana sovellettaisiin eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958) säännöksiä. Yhteisomistussuhteen purkamiseen omaisuuden erottelun yhteydessä sovellettaisiin ehdotettuun lakiin avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta sisältyviä säännöksiä sopimus-erottelusta tai pesänjakajamenettelystä.

Yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittäminen

Toimivassa yhteistalouteen perustuvassa parisuhteessa molemmat avopuolisot työskentelevät tasaveroisesti yhteisen talouden hyväksi kykyjensä mukaan. Yleiseen elämäkokemukseen kuuluu myös panosten

kausittainen vaihtelu. Jos toinen avopuoliso on kuitenkin työskennellyt tai panostanut varallisuudellaan yhteistalouden hyväksi siten, että hän on toimillaan kartuttanut tai auttanut säilyttämään toisen avopuolison omaisuutta, tilanne voi johtaa perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella omaisuutta eroteltaessa avoliiton päättyessä. Ehdotuksen mukaan avopuoliso voi tällaisessa tilanteessa vaatia hyvitystä antamastaan panoksesta. Avopuolisot voivat sopia yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittämisestä keskinäisin sopimuksin myös avoliiton aikana. Avoliiton aikana tehtyjä sopimuksia ja niiden kohtuullisuutta sääntelee laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929). Ehdotetun lain säännökset soveltuisivat lähinnä sellaisiin tilanteisiin, joissa avopuolisot eivät ole keskinäisin sopimuksin ennalta järjestelleet varallisuussuhteitaan.

Hyvityksestä voidaan sopia tai hyvitysvaaitimus voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle. Ellei pesänjakajaa ole haettu, asia voidaan saattaa myös tuomioistuimen ratkaistavaksi. Hyvitystä voidaan vaatia myös avopuolison kuoleman jälkeen.

Pesänjakajan määrääminen

Jolleivät avopuolisot pääse sopimukseen omaisuuden jaosta, heillä ei tähän mennessä ole ollut mahdollisuutta turvautua muuhun kuin tuomioistuinmenettelyyn varallisuus oikeudellisten kiistojen ratkaisemiseksi. Oikeudenkäynti on kuitenkin raskas ja epätar koituksen mukainen menettely monia yksittäisiä kiistakysymyksiä käsittävässä tilanteissa. Ehdotettavalla lainsäädännöllä pyritään edelleen korostamaan avopuolisoiden keskinäisten tai toisen avopuolison kuoltua avopuolison ja perillisten keskinäisten sopimusten merkitystä niin avoliiton aikana kuin omaisuutta eroteltaessa. Omaisuuden erottelua ja avopuolison avustusvaatimuksen käsittelyä varten voidaan tuomioistuimelta hakea pesänjakajan määräämistä. Jos pesänjakajaa koskeva hakemus on tehty, määrättävä pesänjakaja ratkaisee ensisijaisesti myös hyvitysvaatimukset. Pesänjakajan toimittamaa omaisuuden erottelua ja pesänjakajan hyvi-

tysvaatimuksen johdosta tekemää ratkaisua voidaan moittia tuomioistuimessa.

Perintökaaren 8 luvun avustussäännös

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi myös perintökaaren 8 luvun 2 §:n harkinnanvaraisista puolisoavustusta koskevaa säännöstä siten, että avopuoliso lisättäisiin puolisoavustukseen oikeutettujen tahojen joukkoon. Avopuoliso voi olla samankaltaisen tuen tarpeessa kuin aviopuoliso perittävän kuoleman jälkeen. Avopuolisolle ei kuitenkaan ehdoteta perintöoikeutta tai oikeutta hallita jäämistöä jakamattomana lesken tavoin. Ehdotetun muutoksen yhteydessä poistetaan säännöksen soveltamisalasta kihlakumppanit vanhentuneena. Kihlauksen oikeusvaikutukset on poistettu myös avioliittolaista jo vuoden 1987 lakiuudistuksessa (411/1987).

Säännökseen lisätään avustuksen harkintaperusteet, joihin kuuluu eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuus turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat. Muutoksen pääasiallisena tarkoituksena on pehmentää eloonjääneen avopuolison toimeentulon äkillistä muutosta erityisesti siinä tapauksessa, että eloonjäänyt avopuoliso on ollut taloudellisesti riippuvainen kuolleesta avopuolisosta. Avopuolison asumisen turvaamisella on keskeinen merkitys eloonjääneen avopuolison toimeentulon kannalta. Toimeentulon turvaamismuoto on ehdotuksessa kuitenkin jätetty yksittäistapauksellisen harkinnan ja oikeuskäytännön varaan.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Yksi ehdotuksen keskeisistä tavoitteista on vaikuttaa avopuolisoiden taloudellisiin suhteisiin siten, että avopuolisoiden yhteistaloutta purettaessa molempien osapuolien yhteistalouteen sijoittamat panokset voidaan ottaa oikeudenmukaisesti huomioon. Esityksen luonne toisaalta vähimmäisoikeuksia luovana ja toisaalta avopuolisoiden sopimusvapautta suojaavana lainsäädäntönä vaikeuttaa sen to-

siasiallisten taloudellisten vaikutusten arviointia. Kuten edellä on todettu, avoliittoon perustuvia perheitä oli vuonna 2008 noin 21 prosenttia kaikista perheistä eli noin 300 000. Yksilötasolla tämä tarkoittaa yli 600 000:ta avopuolisoa, jonka taloudellisiin ratkaisuvaihtoehtoihin ehdotetuilla säännöksillä on merkitystä. Ehdotuksen taloudellisia vaikutuksia yksityistalouksiin ei siis ole syytä aliarvioida, vaikka euromääräistä arviota sen suorista kokonaisvaikutuksista on mahdollon antaa.

Avoliitossa asuvien henkilöiden ikärakenne, koulutus, varallisuus ja asumismuoto vaihtelevat merkittävästi. Osalla avopuolisoista on myös avopuolison kanssa yhteisesti hankittuja lapsia tai lapsia aiemmista parisuhteista. Osa on todennäköisesti jo ennen ehdotettuja säännöksiä pyrkinyt järjestelmään varallisuus oikeudelliset suhteensa toisen avopuolison kanssa tekemillään sopimuksilla tai testamentilla. Koska tutkimustietoa avopuolisoiden välisten nykyisten sopimusten sisällöstä tai yleisyydestä ei ole, ei voida myöskään luotettavasti arvioida ehdotetun lainsäädännön vaikutusta avopuolisoiden ennalta tekemiin sopimuksiin.

Omaisuuuden erottelusta ei koidu erityisiä taloudellisia kustannuksia, jos avopuolisot sopivat asiasta ilman ulkopuolista apua. Pesänjakajan hakemisesta omaisuuden erottelun toimittamiseksi tai puolisoavustuksen saamiseksi koituu kustannuksia asianajopalkkioiden ja tuomioistuinmaksujen muodossa.

Toiselle avopuolisolle maksettavan hyvityksen suuruus on suoraan liitännäinen yhteistalouden hyväksi annetun panoksen suuruuteen. Tästä syystä ei voida esittää ennakkoivia euromääräisiä arvioita hyvityksestä aiheutuvien taloudellisten vaikutusten suuruudesta.

Ehdotuksella arvioidaan olevan vain hyvin vähäisiä vaikutuksia julkiseen talouteen. Ehdotuksen yhteydessä muutetaan perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:ää siten, että avopuolisoa verotetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna avustuksen saajana ensimmäisen veroluokan mukaan kihlakomppanin sijaan. Nykyisinkin avopuolisoita on verotettu alemman veroluokan mukaan silloin, kun avopuolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi tai avopuolisot ovat olleet aikai-

semmin avioliitossa keskenään (perintö- ja lahjaverolain 11 §:n 3 momentti ja tuloverolain (1535/1992) 7 §:n 3 momentti).

Perintökaaren 8 luvussa tarkoitettuja avustumahdollisuuksia on perinteisesti käytetty kokonaisuudessaan hyvin vähän. On odotettavissa, että avustusten antaminen ehdotetun lain myötä hieman lisääntyy ja näin ollen niistä johtuva verokertymä hieman kasvaa. Toisaalta perintöosuudet ja niistä peritty vero-osuus vastaavasti pienenevät, joten muutokset korvaavat toisiaan. Pääasiallinen keino turvata avopuolison taloudellinen asema on edelleen testamentin tekeminen avopuolison hyväksi. Tällöin avopuoliso joutuu maksamaan perintöveron kalliimman veroluokan mukaisesti, ellei avopuoliso täytä perintö- ja lahjaverolain 11 §:n 3 momentissa mainittuja puolison edellytyksiä. Tältä osin verokertymä säilyy suurin piirtein samana kuin aiemmin, koska veron suuruutta tai perustetta ei ole ehdotettu muutettavaksi. Osa testamentinsaajista voi verotussyistä kuitenkin vaatia myös puolisoavustusta, jolloin testamentilla saatava osuus ja siitä kertyvä verokertymä pienenee. Perintöveron yksityiskohtaisia kertymiä ei tilastoida, mutta Verohallinnosta saadun tiedon mukaan muutoksella olisi vain erittäin pieni taloudellinen vaikutus julkiseen talouteen.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Verovaikutuksia merkittävämmät julkistaloudelliset vaikutukset aiheutuvat mahdollisesti tuomioistuinten ja maistraattien työn lisääntymisestä. Ehdotetulla lainsäädännöllä luodaan uudenlainen oikeudellinen mahdollisuus tasapainottaa avopuolisoiden välisiä varallisuussuhteita avioliiton päättyessä ja on arvioitavissa, että tätä koskevia kysymyksiä arvioidaan myös tuomioistuimissa. Tuomioistuinten kuormittumista tasoittaa kuitenkin ehdotuksella luotu mahdollisuus käyttää pesänjakajaa omaisuuden erottelun toimittajana, mikä saattaa ohjata myös tuomioistuinten nykyisin käsittelemiä tapauksia pesänjakajien ratkaistaviksi.

Arviopohjaa voidaan hakea avioliittolain nojalla haetuista pesänjakajahakemuksista.

Hakemusten lukumäärä vuosina 2002—2008 oli keskimäärin 713 vuosittain. Oletettavissa on, että avoliitoissa omistussuhteiden erillisuus ja omaisuuden jako on avioliittoja selkeämmin järjestettävissä, joten pesänjakajahakemusten arvioitu lukumäärä jäänee huomattavasti tuota lukua pienemmäksi. Näin myös siksi, että avoliittoperheiden lukumäärä jää kolmannekseen avioliittoperheiden yhteislukumäärästä. Pesänjakajahakemuksia arvioidaan tulevan käsiteltäväksi karkeasti arvioiden noin 100—150 hakemusta vuodessa.

Ehdotetut yhteistalouden hyvityssäännökset tulevat korvaamaan nykyiset perusteettoman edun palautuskanteet avopuolisoiden välillä. Perusteettoman edun palautuskanteita pantiin vireille vuosina 2002—2008 keskimäärin 206 vuosittain. Kanteita rekisteröitäessä ei ole tilastoitu, kuinka suuri osa kanteista koski avopuolisoiden välisiä varallisuussuhteita. On mahdollista, että uusi laki tulee alentamaan prosessikynnystä avopuolisoiden välillä. On kuitenkin lähes mahdotonta arvioida, kuinka suuri osa avopuolisosta tulee ylipäänsä käyttämään hyvitysmahdollisuutta ja kuinka suuri osa tapauksista päättyy tuomioistuimiin, koska hyvitysvaatimusten ratkaisu on kanavoitu ensisijaisesti pesänjakajille. Suuruusluokaltaan hyvityskanteiden määrä lienee joitakin kymmeniä.

Ehdotukseen liittyy avopuolison tai avopuolison perillisten mahdollisuus luovuttaa omaisuuden erottelukirja tai hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja maistraatin rekisteröitäväksi takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) muutosehdotuksen nojalla. Mahdollisuus on uusi, joten sen tulevaa tosiasiallista käyttötaajuutta on vaikea arvioida. Toisaalta avioliittolain 104 §:n mukaisen osituskirjan rekisteröinti on ollut mahdollista jo pitkään. Tilastotietojen mukaan osituskirjan rekisteröintihakemuksia on kirjattu valtakunnallisesti vuosina 2002—2008 keskimäärin alle 150 vuosittain. Avoliittojen erottelua tai hyvitystä koskevien asiakirjojen rekisteröinnin arvioidaan jäävän noin 50 rekisteröintiin vuodessa. Rekisteröintimahdollisuudesta aiheutuva lisätyön määrä maistraateille on siis vähäinen. Suuremmat kustannukset koituvat uuden avoliittoasioiden rekisterin perustamiskuluista, joiksi arvi-

oidaan noin 30 000 euroa. Kustannus on ker-
taluonteinen.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Yhtenä merkittävänä yhteiskunnallisena vaikutuksena on syytä mainita ehdotetun lainsäädännön sukupuolivaikutukset. Vaikka mikään ehdotetuista säännöksistä ei ole sidottu avopuolison tiettyyn sukupuoleen, on arvioitavissa, että ehdotetulla lainsäädännöllä on merkittävä vaikutus lähinnä naisten taloudellisten mahdollisuuksien parantumiseen. Tutkimusten mukaan taloudellisen päätöksenteon jakautuminen perheissä noudattaa usein edelleen perinteistä mallia, jossa kustannukset perheen sisällä jaetaan niin, että naiset vastaavat pääasiassa perheen elatuksesta ja lasten kasvatuksesta aiheutuvista kustannuksista, kun mies vastaa kodin elektroniikkaa, moottoriajoneuvoja ja asuntolainan lyhennyksiä koskevista kustannuksista. Jos omaisuuden jako avoliiton päättyessä tehdään puhtaasti nimiperiaatteen mukaan vailla hyvitysmahdollisuutta naisen kotitalouteen laittamista panoksista, on lopputuloksena usein se, että mies saa pitää suurimman osan perheen yhteiseen talouteen kuuluvasta varallisuusravoltaan merkittävästä omaisuudesta.

Kansaneläkelaitoksen vanhempainrahaa koskevien tilastotietojen perusteella nainen jää myös merkittävästi useammin kotiin hoitamaan lapsia ja pois ansiotyöstä kuin mies. Perheen yhteiseksi hyväksi tehty päätös kartuttaa silloin lähinnä miehen varallisuutta. Ehdotettu lainsäädäntö tarjoaa yhteistalouden hyväksi annettujen panosten hyvittämissäännösten kautta mahdollisuuden tasapainottaa avopuolisoiden taloutta tosiasiallisten panosten mukaisessa suhteessa. Tilastollisesti miehet myös kuolevat naisia varhaisemmin, joten avopuolison avustusta koskeva perintökaaren 8 lukuun ehdotettava muutos koskee käytännössä useammin naisia.

On kuitenkin huomattava, että hyvitysmahdollisuus yhteistalouden hyväksi annetuista panoksista soveltuu myös miesten tekemän työn korvaamiseen. Naisia useammin miehet vastaavat esimerkiksi isojen rakennus- ja korjaustöiden toteuttamisesta. Ehdotuksen toteutuessa mies voi saada naisen omaisuuden

hyväksi tekemästään työstä hyvitystä avoliiton päättyessä edellyttäen, että muut hyvityksen edellytykset täyttyvät.

5 Asian valmistelu

5.1 Valmisteluvaiheet ja –aineisto

Perittävän asuinkumppanin jäämistöoikeudellista asemaa tarkasteltiin eduskunnassa viimeksi vuoden 1983 perintökaaren uudistuksen yhteydessä (209/1983—HE 225/1982 vp). Tuolloin ehdotettiin, että perittävän kihlakumppanille, puolisolle avio- tai asumuseron vireilläoloaikana tai henkilölle, joka on asunut samassa taloudessa perittävän kanssa, voidaan antaa jäämistön säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos se on hänen toimeentulonsa kannalta tarpeen. Eduskuntakäsittelyn aikana ehdotusta muutettiin kuitenkin siten, että vain perittävän puoliso tai kihlakumppani olisi oikeutettu avustukseen.

Perittävän kanssa avioliitonomaisessa suhteessa eläneen tai siihen rinnastuvan henkilön asemaa pohdittiin uudelleen perintökaaren uudistamistarpeita selvittäneen työryhmän mietinnössä vuonna 2004 (Perintökaaren uudistamistarpeet — työryhmämietintö 2004:6). Työryhmän ehdotuksesta pyydetyistä lausunnoista koottu lausuntotiivistelmä on julkaistu oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä –sarjan numerossa 2005:10. Valtaosa lausunnonantajista kannatti harkinnanvaraisen avustuksen antamista avopuolisolle ja siihen rinnastuvalle henkilölle.

Oikeusministeriössä laadittiin vuonna 2005 arviomuistio, jossa tarkasteltiin avoliiton päättymiseen liittyviä varallisuus oikeudellisia ongelmia ja mahdollisuuksia ratkaista niitä lainsäädännöllisin keinoin. Arviomuistion pohjalta pyydetyistä lausunnoista tehty lausuntotiivistelmä on julkaistu oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä –sarjassa (2005:22). Valtaosa lausunnonantajista kannatti muistiossa ehdotettuja uudistuksia.

Oikeusministeriö asetti kesäkuussa 2008 työryhmän valmistelemaan säännöksiä avopuolisoiden omaisuuden jaosta avoliiton purkautuessa sekä perintökaaren 8 luvun avustusta ja hyvitystä koskevien säännösten

uudistamista. Työryhmä ehdotti mietinnössään (oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:10) säädettäväksi laki yhteistalouden purkamisesta avoliiton päättyessä sekä muutettavaksi eräitä siihen liittyviä lakeja.

5.2 Lausunnot ja niiden huomioonottaminen

Oikeusministeriö pyysi vuoden 2008 työryhmämietinnöstä lausuntoa 54 viranomaiselta ja yhteisöltä. Virallistahojen lisäksi myös yksityishenkilöille ja lausuntokierroksen ulkopuolisille järjestöille annettiin mahdollisuus antaa palautetta. Virallislau- suntoja saapui 33 taholta, sähköiseen kansalaislausuntopyyntöön saatiin 95 vastausta ja oikeusministeriön sähköiselle ota kantaa –foorumille lähetettiin 176 viestiä. Virallislau- sunnoista on laadittu tiivistelmä (oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:6) ja kansalaispalautteesta on koottu yhteenveto (oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2009:10).

Sekä virallislau- sunnot että kansalaispalaute jakaantuivat työryhmämietinnössä ehdotetun sääntelyn suhteen. Runtas kolmasosa virallislau- sunnoista suhtautui pääosin myönteisesti työryhmän ehdotukseen, mutta toinen kolmasosa otti epäilevän kannan. Jäljellejäävä vajaa kolmasosa koostui lausunnonantajista, jotka kannattivat ehdotusta vain tietyin osin tai ottivat kantaa vain pieneen osaan ehdotetusta sääntelystä. Kansalaiset suhtautuivat lainsäädäntöhankkeeseen epäilevämmiin kuin virallislau- sunnon antajat. Pääosa sekä virallislau- suntojen että kansalaispalautteen kielteisestä palautteesta kohdistui säännösten tahdonvaltaisuuden puutteellisuuteen, avoliiton määritelmän epäselvyyksiin sekä etenkin avopuolisoiden yhteisenä kotina käytetyn asunnon ja irtaimiston käyttöoikeuden myöntämiseen. Jälkimmäisen katsottiin puuttuvan liiaksi omaisuuden suojaan. Myönteisimpinä pidettiin omaisuuden erottelua ja pesänjaka- jan määräämistä koskevia säännöksiä.

Ehdotetussa hallituksen esityksessä on otettu huomioon sekä virallistahoilta että kansalaisilta saapunut lausuntopalaute. Ehdotetun lainsäädännön tahdonvaltaisuutta on huomattavasti lisätty, avoliiton määritelmää on muu-

tettu siten, että ehdotetut säännökset soveltuvat vasta vähintään viisi vuotta kestäneisiin avoliittoihin, ellei avopuolisoilla ole tai ole ollut yhteisiä tai yhteisessä huollossa olevia lapsia, ja yhteiselämän lopettamissäännöksistä on luovuttu kokonaan. Yhteisen kodin ja irtaimiston käyttöoikeuden myöntämisen jättämistä ehdotuksen ulkopuolelle tuki myös oikeusministeriössä tehty lisäselvitys lapsiperheiden asunnon saatavuudesta tilanteessa, jossa avopuoliso lapsineen joutuu lähtemään kotoaan avoliiton päättyessä. Suurimpien suomalaisten kaupunkien asuntotoimistoille osoitetun puhelinkyselyn mukaan lapsiper-

heen oli keväällä 2009 mahdollista saada kaupungin vuokra-asunto 1—3 kuukauden kuluessa edellyttäen, että perheellä ei ole erityistoiveita asunnon laadun ja sijainnin suhteen. Kiireellisten yhteiselämän lopettamishakemusten käsittelyaika tuomioistuimissa ei käytettävissä olevien tietojen mukaan juuri poikkea mainitusta aikahaarukasta. Tästä syystä ja omaisuuden suojaan liittyvien perusoikeusnäkökohtien vuoksi päätettiin työryhmän ehdottamista yhteiselämän lopettamissäännöksistä luopua kokonaan. Esityksen lopullinen valmistelu on tehty oikeusministeriössä virkatyönä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta

1 luku Yleiset säännökset

1 §. Soveltamisala. Soveltamisalaa koskevalla säännöksellä korostetaan lain soveltuvuutta avopuolisoiden yhteistalouden purkamista koskeviin tilanteisiin avoliiton päättyessä. Tyypillisimmin avoliitto päättyy avopuolisoiden avioitumiseen, eroon tai toisen avopuolison kuolemaan. Näistä tilanteista yhteistalouden purkamista koskevat säännökset ovat todennäköisimmin tarpeen avopuolisoiden erotilanteessa tai toisen avopuolison kuollessa. Lain tarkoituksena ei ole säännellä avoliittoja kokonaisvaltaisesti avioliittolain tavoin. Laissa ei myöskään oteta kantaa esimerkiksi muiden perheoikeudellisten, sosiaalioikeudellisten tai vero-oikeudellisten kysymysten ratkaisemiseen.

2 §. Säännösten tahdonvaltaisuus. Ehdotettu pykälä tuo esiin lain luonteen pääasiallisesti tahdonvaltaisena lainsäädäntönä, josta voidaan sopimuksella poiketa. Sopimukseen vetoavan osapuolen velvollisuutena on näyttää toteen se seikka, että avopuolisoiden tarkoituksena on ollut poiketa lain sisällöstä. Tästä syystä avopuolisoiden väliset sopimukset on syytä tehdä kirjallisesti. Ennen avoliiton alkamista tai sen aikana tehdyt sopimukset tulee erottaa omaisuuden erottelun kirjaamisesta omaisuuden erottelukirjaan, jota koskee lain 7 §:n 1 momentissa mainittu muotovaatimus.

Lakiehdotus ei olisi kauttaaltaan tahdonvaltainen. Avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen ei voisi luopua oikeudestaan vaatia ehdotetun lain 4 §:ssä mainittua omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea 7 §:n 2 momentissa tarkoitettua pesänjakajan määräämistä sen toimittamiseksi. Jos omaisuuden erottelusta on sovittu 7 §:n 1 momentin mukaisesti, ei pesänjakajaa voi kuitenkaan enää hakea uutta omaisuuden erottelun toimittamista varten. Selvyyden vuoksi omaisuuden erottelukirjaan voidaan tehdä tätä koskeva

sopimusehto, jonka mukaan avopuoliso tyytyy avopuolisoiden tekemään keskinäiseen sopimukseen ja luopuu oikeudestaan hakea pesänjakajan määräämistä.

Avopuolisot tai avopuolison perilliset eivät myöskään voi keskinäisin sopimuksin määrätä seikoista, joiden sääntelyintressi perustuu muuhun kuin osapuolten keskinäisten suhteiden järjestämiseen. Tällaisia seikkoja ovat muun muassa 7 §:n 1 momentin muotomääräys, 9 ja 10 §:n menettelysäännökset ja 11 §:n takaisinsaantia koskevat säännökset.

3 §. Avopuolison ja avoliiton määritelmät. Pykälässä tarkennetaan ehdotetun lain keskeisimmät käsitteet. Avopuolisoilla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia sellaisen parisuhteen osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Avopuolisoiden välistä suhdetta kutsutaan avoliitoksi. Avoliiton osapuolet eivät voi olla naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa keskenään tai kolmannen osapuolen kanssa.

Avopuolisot voivat olla samaa tai eri sukupuolta. Laki soveltuu yhteistaloudessa eläviin parisuhdekumppaneihin seksuaaliseen suuntautumiseen katsomatta. Parisuhde-edellytys kuitenkin viestii suhteen luonteesta. Parisuhteeseen liittyy tyypillisesti tunnepitoinen sitoutuminen parisuhdekumppaniin, joten ystävyyteen, taloudelliseen välttämättömyyteen tai sukulaisuuteen perustuva asuminen yhdessä ei perusta avoliittoa.

Näyttökysymykset suhteen luonteen tai yhdessä asumisen osoittamisesta jäävät väistämättä oikeuskäytännön varaan. Seksuaalinen kanssakäyminen ei ole välttämätön, vaikkakin tosiasiallisesti usein esiintyvä piirre parisuhteessa. Osoittaakseen olevansa tai olleensa avoliitossa avopuolison ei edellytetä esittävän näyttöä suhteen seksuaalisesta luonteesta. Suhteen luonnetta parisuhteena voi kuvata myös esimerkiksi yhdessä vietetyn vapaa-ajan ja loma-aikojen aste tai lähimmille ystäville ja sukulaisille annettu kuva suhteen luonteesta. Yhdessä asumisen osoittamiseen voidaan käyttää apuna esimerkiksi väestötorekisterimerkintöjä.

Avoliiton määritelmä ei aseta avopuolisoille vähimmäisikärajaa. Avopuoliso voi siis olla myös alle 18-vuotias, erityisesti jos avopuolisoilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Jos alaikäinen haluaa tehdä sopimuksia, jotka vaikuttavat hänen taloudelliseen asemaansa, hän voi kuitenkin tarvita pätevän oikeustoimen tekemiseksi edunvalvojaa (ks. holhustoimesta annettu laki 442/1999).

Jotta parisuhteen osapuolet ovat tämän lain tarkoittamassa avoliitossa, tulee heidän asua yhteistaloudessa. Tämä voi ilmetä arkielämän monimuotoisuudesta johtuen monella eri tavalla. Yhteinen talous voi selkeimmillään tarkoittaa omaisuuden yhteisomistussuhteita (esimerkiksi yhteisen kodin omistamista), yhteistä pankkitiliä tai pankkitilejä, osallistumista tietyssä suhteessa yhteisiin jokapäiväisiin hankintoihin tai yhteistyötä ja työnjakoa yhteiseen talouteen kuuluvissa asareissa.

Lyhytaikainen yhdessä asuminen ei muodosta avoliittoa. Arkielämän monimuotoisuuden kuuluu, että yhteistä asumista voidaan kokeilla tilapäisesti hyvinkin lyhyen tuttavuuden jälkeen. Lain tarkoituksena ei ole ollut, että tällaisen kokeiluluonteisen yhdessäolon perusteella asuinkumppani katsottaisiin olevan oikeutettu niihin oikeussuojakeinoihin, joita laki tarjoaa. Tästä syystä lakiin ehdotetaan viiden vuoden määräaika, jonka jälkeen parisuhteen osapuolet tulisivat lain soveltamisalan piiriin. Vaihtoehtoisesti esimerkiksi yhteisen lapsen syntyminen tai lapsen kasvattaminen yhdessä muodostaa oletuksen myös taloudellisesta yhteisyydestä. Asuinkumppanit katsotaan tällöin avopuolisoiksi heti lapsen syntymästä tai yhteishuoltopäätöksestä lukien, vaikka yhteisasuminen ei olisi vielä kestänyt viittä vuotta.

Avoliiton määritelmässä ei ole erikseen lueteltu niitä tilanteita, joissa avoliitto katsotaan päättyneeksi. Tyypillisimminkin avoliitto päättyy avopuolisoiden avioitumiseen, eroon tai kuolemaan. Avopuolisot astuvat avioituttuaan avioliittolain (234/1929) piiriin, eikä tuossa yhteydessä ole yleensä tarvetta omaisuuden erottelulle tai hyvitysvaateiden esittämiselle. Yhteistalouden purkamista koskeviin säännöksiin turvaututaan todennäköisimmin avopuolisoiden erotessa tai toisen

avopuolison kuollessa, jolloin kaikki avoliiton määritelmän osatekijät (parisuhde, yhteisasuminen ja yhteistalous), yleensä päättyvät samanaikaisesti. Lähtökohtaisesti yhdenkin avoliiton osatekijän puuttuminen riittää siihen, että avoliiton määritelmä ei enää täyty ja avoliitto katsotaan päättyneeksi lain tarkoituksena mielessä. Normaalielämään kuuluu kuitenkin tilanteita, joissa avopuoliso asuu väliaikaisesti erossa muusta perheestä (esimerkiksi opiskelun, työn tai sairaalahoidon vuoksi) ilman, että avopuolisoiden tarkoituksena on katkaista parisuhdetta tai yhteistaloussuhdetta. Tällaisissa tilanteissa avoliiton katsotaan jatkuvan, kunnes myös joko yhteistaloussuhde tai parisuhde päättyy.

Lainsäädännössämme on ehdotetun lain lisäksi myös lukuisa joukko muita säännöksiä, joissa käytetään avopuolison, avoliiton tai avioliitonomaisen suhteen käsitteitä. Tässä pykälässä tarkoitettuja avopuolison ja avoliiton määritelmiä ei voi käyttää selittämään muussa lainsäädännössä tarkoitettuja käsitteitä, ellei kyseisessä lainsäädännössä ole tehty tähän lakiin nimenomaista viittausta.

2 luku **Omaisuu den erottelu**

4 §. Omaisuu den erottelu. Koska avopuolisoilla ei ole avio-oikeuteen rinnastettavaa oikeutta toistensa omaisuuteen, toimitetaan avoliiton päättyessä osituksen sijaan omaisuuden erottelu. Se kuitenkin toimitetaan vain, jos avopuoliso tai avopuolison perillinen sitä vaatii. Lakiin perustuvaa velvoitetta omaisuuden erottelulle ei ole.

5 §. Avopuolisoiden omaisuus. Ehdotetun lain lähtökohtana on, että avoliitolla ei ole suoria oikeusvaikutuksia avopuolisoiden omistussuhteisiin tai omistussuhteiden selvittämisessä käytettyjen periaatteiden soveltamiseen. Tämän lähtökohdan selventämiseksi lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan avoliiton päättyessä kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa. Omaisuuden omistussuhteiden selvittämiseen sovelletaan tavanomaisia varallisuus oikeudellisia periaatteita. Avopuolisoiden omaan omaisuuteen kuuluu lähtökohtaisesti niin ennen avoliittoa, avoliiton aikana kuin avoliiton päättymisenkin jälkeen hankittu, peritty tai lahjana saatu omaisuus. Jos avopuolisoilla on yhteistä

omaisuutta, yhteisomistussuhde on vaadittavissa purettava. Yhteisomistussuhteiden hallinnointiin ja purkamiseen avoliiton aikana sovelletaan eräistä yhteisomistussuhteista annetun lain (180/1958) säännöksiä. Yhteisomistussuhteen purkamiseen avoliiton päättyessä sovelletaan lain 7 §:ssä ehdotettuja säännöksiä sopimuserottelusta tai pesänjakajamenettelystä.

6 §. Yhteisomistusolettama. Vaikka ehdotetun lain lähtökohtana on, että avopuolisot pitävät oman omaisuutensa myös avoliiton päättyessä, on mahdollista, että erityisesti kodin irtaimistoon kuuluvan omaisuuden omistussuhteet eivät ole helposti selvitettävissä esimerkiksi pitkään kestäneen avoliiton päättyessä. Omaisuuden erottelun helpottamiseksi ehdotetaan, että lakiin otetaan avioliittolain 89 §:ää vastaava yhteisomistusolettama.

Säännöksessä viitataan avopuolisoiden välisiin sopimuksiin, muihin olosuhteisiin tai avopuolisoiden esittämään näyttöön omaisuuden omistussuhteista. Säännöksen tarkoituksena on asettaa avopuolisoiden tekemät keskinäiset sopimukset ja avopuolisoiden esittämä näyttö yhteisomistusolettaman edelle, jolloin yhteisomistusolettamaa käytettäisiin vasta, kun omistussuhteet eivät olisi muutoin selvitettävissä.

7 §. Omaisuuden erottelun toimittaminen. Ehdotetussa pykälässä säädetään omaisuuden erottelun toimittamistavoista. Pykälän 1 momentissa säädetään sopimuserottelusta. Omaisuuden erottelusta voidaan sopia laatimalla omaisuuden erottelukirja, joka tehdään noudattaen perintökaaren (40/1965) 23 luvun 9 §:ssä säädettyä muotoa, eli samassa muodossa kuin ositus tai perinnönjako. Perintökaaren 23 luvun 9 §:n muotovaatimus edellyttää sopimuksen osapuolten ja kahden esteettömän todistajan allekirjoituksia kirjalliseen erottelukirjaan. Sopimuksen osapuolia ovat joko molemmat avopuolisot tai toinen avopuoliso ja kuolleen avopuolison perilliset.

Vaikka lähtökohtaisesti omaisuuden omistajuussuhteet eivät omaisuuden erottelussa muutu, on samassa yhteydessä mahdollista purkaa esimerkiksi yhteisomistussuhteet siten, että omaisuutta siirtyy avopuolisolta toiselle tai että avopuolisoiden omistusosuudet muuttuvat. Tästä syystä omaisuuden erotte-

lulta edellytetään määrämuotoa, koska erottelukirja toimii samalla saantokirjana esimerkiksi kiinteistöä tai muuta rekisteröintä vaativaa omaisuutta rekisteröitäessä. Omaisuuden erottelukirjan tekeminen kirjallisena on tarpeen myös todistelussyistä. Lisäksi kirjallinen muoto on välttämätön, jos halutaan käyttää ehdotetun lain 11 §:ssä tarkoitettua mahdollisuutta rekisteröidä omaisuuden erottelukirja maistraattiin ja suojautua näin toisen avopuolison velkojien mahdollisilta erottelun peräyttämiskauteilta. Erottelukirjan todistajien tulee olla esteettömiä siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:ssä tarkoitetaan (ks. kuitenkin KKO 1984—II—229).

Pykälän 2 momentissa säädetään mahdollisuudesta hakea tuomioistuimelta pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten. Hakemuksen voi tehdä toinen avopuoliso tai avopuolisot yhdessä tai kuolleen avopuolison perillinen. Pesänjakaja määrätään ja hän toimittaa omaisuuden erottelun siten kuin perinnönjaosta säädetään. Säännös viittaa perintökaaren 23 lukuun, josta ilmenevät perinnönjaon eri vaiheet ja pesänjakajan velvollisuudet. Perintökaaren 23 luvun 9 §:stä käy ilmi, että pesänjakajan toimittama perinnönjako eli tässä tapauksessa omaisuuden erottelukirja on laadittava kirjalliseen muotoon, jonka allekirjoittaa pesänjakaja.

3 luku **Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta**

8 §. Hyvityksen edellytykset. Pykälässä säädetään edellytyksistä, joiden tulee täytyä, jotta avopuoliso olisi oikeutettu hyvitykseen yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta. Ehdotetun pykälän 1 momentissa säädetään hyvityksen taustalla olevasta pääperiaatteesta. Yhteistalouteen panostaminen sinällään ei riitä oikeuttamaan hyvitykseen, vaan panoksen tulee olla sen kaltainen, että se johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella omaisuutta eroteltaessa ilman hyvitystä. Sellainen yhteistalouden hyväksi annettu panos, joka johtaa avoliiton päättyessä omaisuuden jakoon panosten mukaisessa suhteessa, ei oikeuttaisi hyvitykseen.

Pykälän 2 momentissa luetellaan esimerkinomaisesti yhteistalouden hyväksi annettavia panosmuotoja. Yhteistalouden hyväksi

annetuksi panokseksi katsotaan 1) työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi; 2) varojen käyttö yhteiseen talouteen; 3) varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen; tai 4) muu näihin verrattava toiminta. Panos voi yhtä hyvin olla niin työnä kuin taloudellisena sijoituksenakin annettu panostus yhteiseen tai toisen avopuolison talouteen. Omaan omaisuuteen sijoitettu työ tai varallisuus ei ole panos yhteisen talouden hyväksi.

Esimerkkinä yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta on taloustyö kotona toisen avopuolison kartuttaessa omaisuuttaan työelämässä. Jäämällä kotiin ja huolehtimalla kotitaloudesta sekä mahdollisista yhteisistä lapsista avopuoliso antaa toiselle avopuolisolle mahdollisuuden keskittyä työelämään ja kartuttaa omaisuuttaan. Yhteisenä kotina käytetty asunto voi tällöin myös olla työssä käyvän avopuolison nimissä. Jos avoliiton päättyessä kotona pitkään työskennellyt avopuoliso ei saisi hyvitystä panoksestaan yhteisen talouden hyväksi, kodin ulkopuolella työssä käynyt avopuoliso on voinut saada perusteetonta etua toisen avopuolison kustannuksella.

Muita esimerkkejä mahdollisista hyvitykseen oikeuttavista panoksista ovat merkittävät rakennus- ja korjaustyö tai vastaavan varallisuuden sijoittaminen toisen omistamaan rakennukseen tai muuhun omaisuuteen tai pitkäaikainen hoivatyö kotona toisen avopuolison hyväksi. Tavanmukaista yhteisestä omaisuudesta huolehtimista ei ole tarkoitettu hyvitykseen oikeuttavaksi panokseksi, ellei se ole ollut merkittävän yksipuolista ja pitkäkestoista.

Pykälän 3 momentissa tarkennetaan vielä, että oikeutta hyvitykseen ei ole, jos yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta koitunut perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen. Säännöksen tarkoituksena on välttää vähäisten kiistojen ohjautuminen tuomioistuimiin tai pesänjakajien ratkaistaviksi. Perusteettoman edun vähäisyyttä arvioidessa tulee ottaa huomioon kummankin avopuolison taloudellinen kokonaistilanne.

Hyvityksen määrä perustuu kokonaisvaltaiseen harkintaan puolisoitten panoksesta. Hyvityksen määrän ei tarvitse perustua esimerkiksi tarkkoihin euromääriin tai olemassa

oleviin tositteisiin, vaan hyvitystä määrättäessä otetaan huomioon omaisuuden omistussuhteet, avoliiton aikainen panos yhteistalouteen, panoksen vaikutus omaisuuden säilymiseen ja karttumiseen sekä muut puolisoitten talouteen vaikuttavat seikat.

Oikeus hyvitykseen ei ole henkilökohtainen, vaan se siirtyy kuoleman jälkeen avopuolison perillisille. Hyvitysvaatimuksen voi vastaavasti tehdä myös avopuolison perillisille.

9 §. Hyvityksen vaatiminen. Pykälässä säädetään hyvityksen vaatimista koskevista menettelytavoista ja hyvitysoikeuden raukeamisesta. Avopuolisot tai avopuoliso ja perilliset voivat sopia omaisuuden erottelun yhteydessä kohtuulliseksi katsomastaan hyvityksestä. Jos sopimukseen ei päästä, he voivat joko tehdä hyvitystä koskevan vaatimuksen omaisuuden erottelua varten määrätylle pesänjakajalle tai nostaa erilliskanteen hyvitysvaatimusten käsittelemiseksi.

Jos omaisuuden erottelusta on muutoin sovittu, avopuoliso ei voi hakea pesänjakajaa pelkästään hyvitysvaatimuksen ratkaisemista varten. Toisaalta, jos avopuolisot ovat jo hakenneet pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten, ei ole tarkoituksenmukaista, että hyvitysvaatimus käsiteltäisiin tuomioistuimessa erikseen, vaan ehdotetun 1 momentin mukaan pesänjakajan tulee tällöin ratkaista myös hyvitysvaatimusta koskeva asia. Hakemus pesänjakajan määräämiseksi estää hyvitysvaatimuksen tekemisen tuomioistuimelle. Jos hyvitysvaatimus on aiemmin tehty tuomioistuimelle, ei sen jälkeen haetulla ja määrätyllä pesänjakajalla ole toimivaltaa ottaa vaatimusta tutkittavakseen.

Koska yhteistalouden hyväksi annettu panos voi olla luonteeltaan sellainen, että se perustuu avopuolisoiden yksityiselämään liittyviin seikkoihin, voi panosten selvittely osoittaa ajan myötä vaikeaksi. Esimerkkeinä tällaisista panoksista ovat koti- tai korjaustyöt ja töiden jakautuminen. Toisaalta ei ole pidetty kohtuullisena, että hyvitysvaatimuksen esittämisajankohta on sidottu vain omaisuuden erotteluhetkeen. Tämän vuoksi 9 §:n 2 momentissa ehdotetaan hyvitysvaatimuksen raukeamisajaksi kuutta kuukautta omaisuuden erottelusta. Raukeamisajaksi on sama kuin omaisuuden erottelun moiteaika.

Koska omaisuuden erottelulle ei ole annettu määräaikaa, omaisuuden erotteluun sidottu hyvitysvaatimuksen raukeamisaika voi periaatteessa jatkua loputtomiin, jos avopuolisot eivät erottele omaisuuttaan avoliiton päätyttyä. Varallisuussuhteiden ennakoitavuussyistä ehdotetaan 3 momentissa tämän vuoksi, että vaikka omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä, kun avopuolisot muuttivat pysyvästi erilleen. Erilleen muuton pysyvyyttä arvioitaessa tulee ottaa huomioon muiden avoliiton tunnusmerkkien, kuten parisuhteen ja yhteistaloussuhteen jatkuminen erilleen muutosta huolimatta. Avoliitto voi päättyä eroon tai kuolemaan esimerkiksi pitkän työkomennuksen tai sairaalassaolojakson aikana, jolloin kolmen vuoden vanhentumisaika lasketaan alkavaksi vasta siitä hetkestä, kun avoliitto tosiasiallisesti päättyi. Kolmen vuoden raukeamisaika vastaa velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003) 4 §:n mukaista yleistä vanhentumisaikaa. Samaa kolmen vuoden vanhentumisaikaa sovelletaan pääsääntöisesti lain 7 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan perusteettoman edun palautukseen.

4 luku **Erinäiset säännökset ja voimaantulo**

10 §. Muutoksenhaku pesänjakajan ratkaisun. Pykälä koskee pesänjakajan toimittaman omaisuuden erottelun ja pesänjakajan hyvitysvaatimuksen johdosta tekemän ratkaisun moittimista. Omaisuuden erottelua ja hyvitysratkaisua moititaan kuten pesänjakoa perittävän kuoleman jälkeen. Ehdotetussa säännöksessä viitataan tältä osin perintökaaren 23 luvun 10 §:ään, jonka mukaan pesänjakoa on moitittava kanteella muita osakkaita eli tässä tapauksessa toista avopuolisoa tai kuolleen avopuolison perillisiä vastaan kuuden kuukauden kuluessa erottelun toimittamisesta.

11 §. Takaisinsaanti. Pykälä vastaa pääosin avioliittolain 104 §:n sisältöä, jonka mukaan puolisoitten välillä suoritettu ositus voidaan peräyttää, jos aviopuoliso on luovuttanut osituksessa puolisolleen tai tämän perillisille omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan. Asi-

asta säännellään tarkemmin takaisinsaannista konkurssipesään annetussa laissa (758/1991), ulosottokaaren (705/2007) 84 §:ssä, yrityksen saneerauksesta annetun lain (47/1993) 35 §:n 1 momentissa ja yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (57/1993) 60 §:n 1 momentissa.

Kuten avioliittolaissa, ehdotuksessa on lähdetty siitä, että omaisuuden erottelu tai hyvitys voidaan peräyttää vain, mikäli velallispuoliso on luovuttanut enemmän omaisuutta kuin mihin hän olisi ollut velvollinen. Omaisuuden erottelu tai hyvitys ei siis peräytyisi, jos velallispuoliso olisi luopunut vaatimasta itselleen hyvitystä antamastaan panoksesta toisen avopuolison tai hänen perillistensä hyväksi tai omaisuuden erottelussa luopunut vaatimasta itselleen sellaista omaisuutta, jonka omistussuhteet ovat epäselvät tai joka 6 §:n yhteisomistusolettaman mukaan olisi avopuolisoiden yhteistä omaisuutta.

Lisäksi edellytetään, että velallinen on luovuttanut omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin mihin hän olisi ollut velvollinen. Omaisuuden erottelun tai hyvityksen luonteen vuoksi ei ole järkevää, että vähäiset poikkeamat laissa säädetyistä erotteluperiaatteista voisivat johtaa takaisinsaantiin.

Omaisuuden erottelun ja hyvityksen peräytymisestä olisi säännökset takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin ehdotetussa uudessa 9 a §:ssä. Ehdotetut säännökset vastaavat osituksen peräytymistä koskevaa 9 §:ää.

Ehdotetun pykälän 2 momentissa säädetään avopuolison tai avopuolison perillisten suojasta velkojien takaisinsaantivaatimuksilta konkurssissa ja ulosotossa. Tällöin omaisuuden erottelukirja taikka hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on jätettävä maistraattiin rekisteröitäväksi siten kuin ehdotetaan maistraattien eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin (57/2005) tehtävässä muutoksessa.

12 §. Voimaantulo ja siirtymäsäännös. Pykälän 1 momentti sisältää tavanomaisen voimaantulosäännöksen.

Pykälän 2 momentin mukaan lakia ei sovellettaisi sellaisiin henkilöihin, jotka ovat asuneet avoliitossa, mutta jotka eivät enää lain voimaan tullessa täytä 3 §:ssä säädettyä avopuolison määritelmää.

Pykälän 3 momentin mukaan lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin voitaisiin ryhtyä jo ennen lain voimaantuloa.

1.2 Laki perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta

2 §. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että avustukseen oikeutettujen henkilöiden henkilöpiiriin lisätään avopuoliso ja poistetaan kihlakumppani. Avopuolisot eivät nykyisen perintökaaren 2 luvun mukaan peri ilman testamenttia, eivätkä heihin ulotu perintökaaren 3 luvun eloonjääneelle puolisolle kuuluvat suojamuodot, kuten oikeus pitää jäämistö jakamattomana hallinnassaan tai oikeus pitää jakamattomana hallinnassaan puolisoiden yhteinen koti ja siihen kuuluva tavanmukainen asuntoir- taimisto.

Avopuoliso voi olla samankaltaisen tuen tarpeessa kuin aviopuoliso perittävän kuoleman jälkeen. Pykälään ehdotettavalla muutoksella avopuoliso ei rinnastuisi eloonjääneeseen puolisoon siten kuin perintökaaren 3 luvun 1 a §:ssä tarkoitetaan, mutta hänet rinnastetaan sellaiseen aviopuolisoon, jolla on perintökaaren 3 luvun 7 §:ssä tarkoitettu kanne vireillä avioeron saamiseksi tai avioliiton purkamiseksi.

Kihlakumppanit ehdotetaan poistettavaksi avustukseen oikeutettujen piiristä sillä perusteella, että 2 §:n avustussäännöksen tarkoituksena on ollut suojata eloonjääneen asuin- kumppanin toimeentuloa ja asumista eikä avioliittolupausta sinällään. Kihlauksen oikeusvaikutukset on poistettu avioliittolaista jo vuoden 1987 lakiuudistuksen myötä (411/1987).

Lisäksi 1 momentissa on selkeytetty perittävän kuoleman syy-yhteyttä avustuksen tarpeeseen. Muutoksen tarkoituksena on korostaa sitä seikkaa, että puoliso- tai avopuolisoavustuksen antamisen tavoitteena ei ole korvata esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmän tarjoamaa toimeentuloturvaa, vaan avustuksen antamisen tavoitteena on pehmentää perittävän kuoleman aiheuttamaa elämänmuutosta taloudellisesti.

Pykälän 2 ja 3 momentti säilyvät ennallaan.

Pykälän 4 momenttiin on lisätty puolisoavustuksen harkintaperusteet. Ehdotetun

säännöksen mukaan avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

Toimeentuloturvan kohtuullisuutta harkittaessa tulee ottaa huomioon kaikki eloonjääneen puolison varallisuuteen vaikuttavat seikat, kuten esimerkiksi eläkkeet, sosiaalietuudet, vuokratulot tai metsän myynnistä saatavat tulot ansiotulojen ja muun varallisuuden lisäksi. Puolison tai avopuolison ikä on myös varteenotettava tekijä, kun harkitaan puolison tai avopuolison mahdollisuutta turvata oma toimeentulonsa. Ikääntyneen eloonjääneen kumppanin mahdollisuus työllistyä, hankkia muita lisätuloja tai saada lainaa oman asunnon oston ovat usein rajalliset. Puolison tai avopuolison tuloihin voi vaikuttaa myös lähestyvä eläköityminen. Vaikka puoliso- ja avopuolisoavustuksen lähtökohtaisena tarkoituksena on pehmentää puolison kuoleman aiheuttamia välittömiä taloudellisia vaikutuksia esimerkiksi antamalla määräaikainen käyttöoikeus puolisoiden yhteisenä kotina käytettyyn asuntoon, vähävaraisen ikääntyneen puolison tai avopuolison avustus voidaan erityisistä syistä antaa myös eliniäksi, esimerkiksi jos puoliso tai avopuoliso on ehtinyt jo niin korkeaan ikään, että ei voida katsoa kohtuulliseksi hänen joutuvan vielä muuttamaan yhteisestä kodista.

Varsinkin avopuolisoiden avustusta arvioidessa tulee ottaa huomioon myös avoliiton kesto. Pykälän 5 momentin viittauksesta lakiin avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta (/20) johtuu, että sellaisen yhteistaloudessa asuvan parisuhteen osapuolella, joka on asunut yhteistaloudessa kumppaninsa kanssa alle viisi vuotta tai jolla ei ole eikä ole ollut yhteisiä tai yhteisessä huollossa olevia lapsia kuolleen kumppaninsa kanssa, ei olisi oikeutta vaatia puolisoavustusta. Kuolleen kumppanin kanssa yhteistaloudessa asuneella henkilöllä ei myöskään olisi oikeutta avopuolisoavustukseen, jos hän ei täytä avopuolison määritelmää sen vuoksi, että hän on ollut yhteistaloussuhteen kuluessa avioliitossa jonkun muun kuin parisuhdekumppaninsa kanssa. Viiden vuoden määräajan täytyttyäkin

avoliiton kestolla on merkitystä kohtuullisuusarvioinnissa. Viime kädessä avustuksen kohtuullisuus tulee ratkaista kokonaisarvioinnin perusteella.

8 §. Pykälää on muutettu ottamaan huomioon 2 §:n puolisoavustukseen lisätty avopuoliso. Koska avopuolisoiden välillä ei suoriteta avoliiton päättyessä ositusta vaan omaisuuden erottelu, on maininta tästä lisätty avustuksen vaatimisen ajankohtaa koskevaan säännökseen. Esimerkkinä tilanteesta, jossa perinnönjakoa ei ole toimitettava, on tilanne, jossa perillisiä on vain yksi.

1.3 Laki perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta

11 §. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että nykyisen lain 1 momentissa mainitussa ensimmäisessä veroluokassa tehty viittaus kihlakumppaniin perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettuna avustuksen saajana muutetaan avopuolisoksi. Avopuolisolla tarkoitetaan tässä pykälässä henkilöä, joka on peritävän kuollessa ollut tämän kanssa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettuna avoliitossa. Muutos liittyy välittömästi perintökaaren 8 luvun 2 §:ään ehdotettuun muutokseen, jossa poistetaan kihlakumppani ja lisätään avopuoliso mahdollisen avustuksen saajaksi.

1.4 Laki oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta

11 a §. Ehdotetussa pykälässä säädetään avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettujen oikeussuojakeinojen oikeuspaikasta. Hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun taikka hyvitysratkaisun moitetta koskeva asia tutkitaan siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä jommallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Säännös ilmentää samaa oikeuspaikan valintaa koskevaa periaatetta kuin avioliittolakiin (234/1929) perustuvien kanteiden oikeuspaikasta säädetty 11 §.

Jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen, on kyse jäämistöä tai kuolinpesää koskevasta asiasta, jonka oikeuspaik-

kasäännöistä säädetään 17 §:ssä. Pykälään on tehty tästä nimenomainen viittaus.

17 §. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan uutta 3 a kohtaa, jossa säädetään oikeuspaikasta silloin, kun avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettua hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun taikka hyvitysratkaisun moitetta koskeva kanne pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen. Uusi 3 a kohta ilmentäisi periaatteiltaan saman momentin 3 kohtaan sijoitettua aviopuolisoita koskevaa säännöstä.

1.5 Laki takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta

9 a §. *Omaisuu den erottelun tai hyvityksen peräytyminen.* Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 9 a §, jossa säädetään omaisuuden erottelun tai hyvityksen peräytymisestä niissä tapauksissa, jossa velkoja katsoo etunsa kärsineen konkurssissa tai ulosotossa velallisen omaisuuden erottelun tai hyvityksen yhteydessä luovuttaman omaisuuden vuoksi. Muutos liittyy avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain 11 §:ään, jonka mukaan omaisuuden erottelu tai hyvitys voidaan peräyttää konkurssipesään siten kuin takaisinsaannista konkurssipesään annetussa laissa säädetään.

Saadakseen suojaa avopuolison velkojilta omaisuuden erottelussa tai hyvityksessä omaisuuden saajan tulee antaa maistraatille omaisuuden erottelukirja tai hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja ehdotetun 9 a §:n mukaisten määräaikojen kuluessa. Pykälässä asetetut määräajat vastaavat lahjan ja lahjanluontoisen sopimuksen sekä avioliittolain (234/1929) mukaisen osituksen peräytymismääräaikoja, joita vastaavat säännökset ovat takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 6 ja 9 §:ssä.

Takaisinsaantiaika lasketaan siitä ajankohdasta, kun omaisuuden erottelukirja taikka hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on annettu rekisteröitäväksi maistraatille. Tästä lähtökohdasta säädetään ehdotetun pykälän 1 kohdassa. Asiakirjan rekisteröitäväksi jättämisestä maistraatissa alkaa takaisinsaantia koskevien pykälän 2 ja 3 kohdissa määriteltyjen määräaikojen laskeminen.

Ehdotetun 2 kohdan mukaan omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy, jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa sopimusta tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin myöhemmin kuin vuosi ennen takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 2 §:ssä määriteltyä määräpäivää. Lain 2 §:ssä määritellyllä määräpäivällä tarkoitetaan lähtökohtaisesti sitä päivää, jona konkurssihakemus tehtiin tuomioistuimelle.

Ehdotetun 3 kohdan mukaan omaisuuden erottelu tai hyvitys peräytyy lisäksi, jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa sopimusta tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää, ellei näytetä, ettei velallinen omaisuuden erottelua toimitettaessa tai hyvitystä koskevaa oikeustoimintaa tehtäessä ollut ylivelkainen eikä omaisuuden erottelun tai hyvitystä koskevan oikeustoimen vuoksi tullut ylivelkaiseksi.

1.6 Laki maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 a luku, jossa säädetään avoliittoasioiden rekistereistä. Lukuun sijoitettavat uudet säännökset noudattavat soveltuvin osin avioehtoasioiden rekisteriä koskevien säännöksiä periaatteita.

6 a §. *Avoliittoasioiden rekisterin käyttötarkoitus.* Ehdotetussa uudessa 6 a §:ssä säädetään avoliittoasioiden rekisterin käyttötarkoituksesta. Ehdotuksen mukaan avoliittoasioiden rekisteriin talletetaan tietoja avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain 11 §:ssä tarkoitetuista asiakirjoista, joita ovat omaisuuden erottelukirja ja hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja. Rekisterin käyttötarkoituksena on kyseisten asiakirjojen rekisteröitäväksi jättämiseen liittyvien oikeusvaikutusten voimaan saattaminen sekä tietojen saattaminen julkisiksi.

6 b §. *Avoliittoasioiden rekisteriin tallettavat tiedot.* Ehdotetussa uudessa 6 b §:ssä säädetään avoliittoasioiden rekisteriin tallettavista tiedoista. Rekisteriin talletetaan säädöksen mukaan avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettujen avopuolisoiden nimet ja henkilötun-

nukset tai henkilötunnuksen puuttuessa syntymäaika, avopuolisoiden kotikunnat tai asuinvaltiot, asiakirjan laji ja päiväys, ilmoituksen vastaanottamispäivä sekä maistraatin nimi, asiakirjan rekisteröintipäivä ja asian tunnistetiedot. Lisäksi rekisteriin talletetaan väestötietojärjestelmästä saatava tieto avopuolisoiden mahdollisesta nimenmuutoksesta.

Koska avoliiton alkamiselta ei edellytetä rekisteröintiä, ei rekisteröitävien asioiden luetteloon ole lisätty avoliiton alkamis- tai päättymispäivää tai avoliiton päättymisen päättymisperustetta kuten avioehtoasioiden rekisterissä.

6 c §. *Avoliittoasian rekisteröinnin edellytykset.* Ehdotetussa uudessa 6 c §:ssä säädetään avoliittoasian rekisteröinnin edellytyksistä. Ilmoitus tulee tehdä maistraatille kirjallisesti ja ilmoitukseen tulee liittää ilmoituksessa tarkoitettu asiakirja alkuperäisenä. Ilmoituksen voi tehdä joko avopuoliso tai kuolleen avopuolisoiden perilliset.

1.7 Laki holhoustoimesta annetun lain 34 §:n muuttamisesta

34 §. Pykälän 1 momentin 9 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi siten, että edunvalvojalla ei olisi ilman holhousviranomaisen lupaa oikeutta tehdä sopimusta omaisuuden erottelusta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa. Nykyinen säännös on samansisältöinen, mutta kattaa vain omaisuuden osituksen tai perinnönjaon. Muutettua säännöstä sovellettaisiin tilanteissa, joissa omaisuuden erottelussa avoliiton päättymisen jälkeen joko toinen avopuolisista tai avopuolisoiden perillinen tarvitsee edunvalvojaa alaikäisyytensä vuoksi tai muutoin. Edunvalvojan määräämisen edellytyksistä säädetään holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 7—13 §:ssä.

Omaisuuden erottelu voidaan toimittaa myös aviopuolisoiden välillä avioliittolain 85 §:n 2 momentin mukaan silloin, jos kummallakaan puolisoilla ei ole avio-oikeutta toistensa omaisuuteen. Tältä osin lainmuutos selkeyttäisi vallitsevaa tulkintaa, jonka mukaan viittaus ositukseen kattaa myös aviopuolisoiden välisen omaisuuden erottelun.

2 Voimaantulo ja siirtymäsäännökset

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Ehdotettu siirtymäaika on tarpeen, jotta lainsäädännön edellyttämät tekniset muutokset maistraattien henkilörekistereihin ehditään tehdä ennen lakien voimaantuloa.

Lakia avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja lakia oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta ei sovelleta, jos avoliitto on päättynyt ennen lakien voimaantuloa.

Lakia takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta ja lakia maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avoliittoon, joka on päättynyt ennen lakien voimaantuloa.

Lakia perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta ja lakia perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta ei sovelleta, jos perittävä on kuollut ennen lakien voimaantuloa.

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan samanaikaisesti. Ennen lakien voimaantuloa voidaan ryhtyä lakien täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

3 Suhde perustuslakiin ja sääntämisyjärjestys

Lakiin avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ehdotetuilla säännöksillä puututaan sopimusvapautteen siten, että avopuolisot tai kuolleen avopuolison perilliset eivät voisi pätevästi luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea pesänjakajan määräämistä. Säännösten ehdotetaan soveltuvan kaikkiin avoliittoihin, jotka eivät ole päättäneet ennen lain voimaantuloa. Ehdotuksella on siten taannehtiva vaikutus niihin avoliittoihin, jotka ovat alkaneet ennen lain voimaantuloa.

Sopimusvapautta ei nimenomaisesti ole turvattu perustuslaissa, mutta sekin saa tietyssä määrin suojaa perustuslain omaisuussuojasäännöksen kautta. Säännös omaisuuden suojasta turvaa myös sopimussuhteiden pysyvyyttä, joskaan kielto puuttua taan-

nehtivasti sopimussuhteiden koskemattomuuteen ei ole perustuslakivaliokunnan käytännössä muodostunut ehdottomaksi. Taannehtivan sääntelyn lähtökohtaista kieltoa ei esimerkiksi ole tulkittu niin ahtaasti, etteikö se sallisi tavallisella lailla taannehtivilla säännöksillä selvittää ja täydentää voimassa olevia oikeussuhteita, ellei siten tuoda aineelliseen oikeuteen mitään olennaisesti uutta (HE 309/1993 vp, s. 62). Sopimusosapuolilla on kuitenkin oikeus luottaa sopimussuhteen kannalta olennaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sääntelevän lainsäädännön pysyvyyteen niin, että tällaisia seikkoja ei voida säännellä tavalla, joka kohtuuttomasti heikentäisi sopimusosapuolten oikeusasemaa. Perustuslakivaliokunta on arvioinut tällaistakin omaisuuden suojaan puuttuvaa sääntelyä perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten, kuten sääntelyn tarkoituksen hyväksyttävyyden ja sääntelyn oikeasuhtaisuuden kannalta (esim. PeVL 56/2005 vp ja siinä mainitut perustuslakivaliokunnan lausunnot).

Ehdotetun lainsäädännön lähtökohtana on, että kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa avoliiton päättyessä. Avopuolisot voivat lisäksi keskinäisillä sopimuksillaan poiketa ehdotetun lainsäädännön aineellisista säännöksistä, kuten 6 §:n yhteisomistusolettamaa tai 3 luvun yhteistalouden hyväksi annetun panoksen hyvitystä koskevista säännöksistä.

Osapuolten sopimusvapauden kannalta on kuitenkin merkityksellistä, että avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen ei ehdotuksen mukaan voisi luopua hänelle kuuluvista menettelyllisistä oikeuksista eli oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea pesänjakajan nimeämistä sen toimittamiseksi. Näiden menettelyllisten oikeuksien tavoitteena on tukea avopuolison tai avopuolison perillisen oikeutta omaan tai hänelle perimysoikeuden kautta kuuluvaan omaisuuteen. Näiltä osin sääntelyä voi luonnehtia myös täytäntöönpano-oikeudelliseksi. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut sellaisen sääntelyn olevan toteutettavissa tavallisella lailla (ks. esim. PeVL 13/2003 vp).

Osapuoli voi omaisuuden erottelussa sopia omaisuuden omistussuhteista haluamallaan tavalla menettelyllisten rajoitteiden sitä estämättä. Pätevästi toimitetun sopimuserotte-

lun jälkeen hän ei voi enää vaatia toimitettavaksi uutta omaisuuden erottelua. Lain voimaan tullessa voimassa olevat sopimukset avopuolisoiden välillä ovat niin ikään voimassa menettelyllisiä seikkoja lukuun ottamatta.

Yhteistalouden hyväksi annettuja panoksia koskevilla säännöksillä lähinnä kirjataan lakiin nykyinen oikeuskäytäntö, joka koskee perusteettoman edun palautusta avopuolisoiden välillä. Tältä osin ehdotus selventää ja

täydentää voimassa olevaa oikeustilaa tuomatta aineelliseen oikeuteen mitään olennaisesti uutta.

Edellä esitetyillä perusteilla lakiehdotus avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta voidaan hallituksen mielestä käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki**avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan avopuolisoiden yhteistalouden purkamiseen avoliiton päättyessä.

2 §

Säännösten tahdonvaltaisuus

Tämän lain säännöksistä voidaan sopimuksella poiketa.

Avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen ei kuitenkaan voi pätevästi luopua oikeudestaan vaatia 4 §:ssä tarkoitettua omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea 7 §:n 2 momentissa tarkoitettua pesänjakajan määräämistä.

3 §

Avopuolison ja avoliiton määritelmät

Avopuolisoilla tarkoitetaan tässä laissa yhteistaloudessa asuvia parisuhteen (*avoliiton*) osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva

lapsi. Avopuolisoksi ei kuitenkaan katsota sellaista henkilöä, joka on avioliitossa.

2 luku

Omaisuuuden erottelu

4 §

Omaisuuuden erottelu

Jos avopuoliso tai kuolleen avopuolison perillinen sitä vaatii, toimitetaan avoliiton päättyessä avopuolisoiden omaisuuden erottelu.

5 §

Avopuolisoiden omaisuus

Omaisuuuden erottelussa kumpikin avopuoliso pitää oman omaisuutensa. Jos avopuolisoilla on yhteistä omaisuutta, yhteisomistussuhde on vaadittaessa purettava.

6 §

Yhteisomistusolettama

Jos omaisuutta eroteltaessa avopuolisoiden välisestä sopimuksesta tai olosuhteista muutoin ei käy selville eikä voida näyttää, kum-

man avopuolison omaisuuteen jokin irtain esine kuuluu tai että se on yhteistä omaisuutta, avopuolisoiden katsotaan saaneen sen yhteisesti yhtäläisin oikeuksin.

7 §

Omaisuu den erottelun toimittaminen

Omaisuu den erottelusta voidaan sopia laa- timalla omaisuuden erottelukirja, joka teh- dään siten kuin perintökaaren 23 luvun 9 §:ssä säädetään.

Avopuoliso tai kuolleen avopuolison peril- linen voi myös hakea käräjäoikeudelta pesän- jakajan määräämistä omaisuuden erottelua varten. Pesänjakaja määrätään ja hän toimit- taä omaisuuden erottelun siten kuin perin- nönjaosta säädetään.

3 luku

Hyvitys yhteistalouden hyväksi annetusta panoksesta

8 §

Hyvityksen edellytykset

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panoksella auttanut toista avopuolisoa kartut- tamaan tai säilyttämään omaisuuttaan siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perus- teettoman edun saamiseen toisen kustannuk- sella.

Yhteistalouden hyväksi annetuksi panok- seksi katsotaan:

- 1) työ yhteisen talouden tai toisen avopuo- lison omistaman omaisuuden hyväksi;
- 2) varojen käyttö yhteiseen talouteen;
- 3) varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen; tai
- 4) muu näihin verrattava toiminta.

Oikeutta hyvitykseen ei ole, jos yhteista- louden hyväksi annetusta panoksesta koitu- nut perusteeton etu on olosuhteet huomioon ottaen vähäinen.

9 §

Hyvityksen vaatiminen

Hyvityksestä voidaan sopia tai hyvitysvaai- timus voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten määrätulle pesänjakajalle. Jollei pe- sänjakajan määräämistä ole haettu, hyvitys- vaatimus voidaan saattaa kanteella käräjäoi- keuden ratkaistavaksi.

Oikeus hyvitykseen raukeaa, jos hyvitystä ei ole vaadittu omaisuuden erottelussa eikä sitä koskevaa kannetta ole nostettu kuuden kuukauden kuluessa omaisuuden erottelusta.

Jos omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa kuitenkin, jollei sitä koskevaa kannetta ole nostettu tai pesän- jakajan määräämistä ole haettu kolmen vuo- den kuluessa avopuolison kuolemasta tai sii- tä, kun avopuolisot muuttivat pysyvästi eril- leen.

4 luku

Erinäiset säännökset ja voimaantulo

10 §

Muutoksenhaku pesänjakajan ratkaisuun

Avopuoliso tai kuolleen avopuolison peril- liset voivat moittaa pesänjakajan toimittamaa omaisuuden erottelua ja pesänjakajan hyvi- tysvaatimuksen johdosta tekemää ratkaisua siten kuin perintökaaren 23 luvun 10 §:ssä säädetään.

11 §

Takaisinsaanti

Jos avopuoliso on omaisuuden erottelussa tai suorittamalla 8 §:ssä tarkoitettua hyvitystä luovuttanut avopuolisolleen tai tämän perilli- sille omaisuuttaan huomattavasti enemmän kuin hän olisi ollut velvollinen luovuttamaan, omaisuuden erottelu tai hyvitys voidaan pe- ryyttää konkurssipesään siten kuin takaisin-

saannista konkurssipesään annetussa laissa (758/1991) säädetään.

Jotta 1 momentissa tarkoitettulla tavalla omaisuutta saanut avopuoliso tai tämän perilliset voisivat saada suojaa toisen avopuolison velkojien takaisinsaantivaatimuksilta konkurssissa ja ulosotossa, omaisuuden erottelukirja taikka hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja on jätettävä maistraattiin rekisteröitäväksi siten kuin maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetussa laissa (57/2005) säädetään.

12 §

Voimaantulo ja siirtymäsäännös

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 _____.

Tätä lakia ei sovelleta, jos avoliitto on päätynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

2.

Laki

perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 8 luvun 2 § ja 8 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 209/1983, seuraavasti:

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä

2 §

Eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tai perittävän avopuolisolle voidaan antaa jäämistöstä avustusta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos hänen toimeentulonsa perittävän kuoleman vuoksi on heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle myös siinä tapauksessa, että hänelle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävästi toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta.

Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toi-

meentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

Avopuolisolla tarkoitetaan tässä luvussa henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettussa avoliitossa.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä 5 §:n mukaista hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaossa. Jos perinnönjakoa ei ole toimitettava, avustusta on 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoitten omaisuuden osituksessa tai avopuolisoiden omaisuuden erottelussa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 _____.

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain maan tullessa voimassa olleita säännöksiä. voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voi-

3.

Laki

perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 12 päivänä heinäkuuta 1940 annetun perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/2007, seuraavasti:

11 §

Kuolinpesästä tulevien osuuskien saajat luetaan kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä perinnönjättäjän avopuoliso, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

4.

Laki**oikeudenkäymiskaaren 10 luvun muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, sellaisena kuin se on laissa 135/2009, uusi 11 a §
 ja 10 luvun 17 §:n 2 momenttiin uusi 3 a kohta seuraavasti:

10 luku

Oikeuspaikoista riita-asioissa

11 a §

Avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettua hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun taikka hyvitysratkaisun moitetta koskeva asia tutkitaan käräjäoikeudessa, jonka tuomiopii-rissä jommallakummalla avopuolisolla on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. Jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen, sovelletaan kuitenkin tämän luvun 17 §:ää.

17 §

Jäämistöä koskevalla asialla tarkoitetaan

asiaa, joka koskee:

3 a) avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettua hyvitystä, omaisuuden erottelua tai erottelun taikka hyvitysratkaisun moitetta, jos asia pannaan vireille avopuolison kuoleman jälkeen;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
 kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettu avoliitto on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

5.

Laki**takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään takaisinsaannista konkurssipesään 26 päivänä huhtikuuta 1991 annettuun lakiin (758/1991) uusi 9 a § seuraavasti:

9 a §

*Omaisuu den erottelun tai hyvityksen peräy-
tyminen*

Jos velallinen on luopunut oikeudestaan avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain (/20) 11 §:ssä tarkoitetulla tavalla, omaisuuden erottelu tai hyvitys pe-
räytyy:

- 1) jos omaisuuden erottelukirjaa taikka hyvitystä koskevaa sopimusta tai muuta asiakirjaa ei ollut annettu maistraattiin ennen määräpäivää;
- 2) jos 1 kohdassa tarkoitettu asiakirja on annettu maistraattiin myöhemmin kuin vuosi ennen määräpäivää; tai
- 3) jos 1 kohdassa tarkoitettu asiakirja on annettu maistraattiin tätä aikaisemmin mutta

myöhemmin kuin kolme vuotta ennen määräpäivää eikä näytetä, ettei velallinen omaisuuden erottelua toimitettaessa tai hyvitystä koskevaa oikeustointa tehtäessä ollut ylivelkainen eikä omaisuuden erottelun tai hyvitystä koskevan oikeustoimen vuoksi tullut ylivelkaiseksi.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettuun avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimiin.

6.

Laki**maistraattien eräistä henkilörekistereistä annetun lain muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään maistraattien eräistä henkilörekistereistä 4 päivänä helmikuuta 2005 annettuun lakiin (57/2005) uusi 2 a luku seuraavasti:

2 a luku

Avoliittoasioiden rekisteri

6 a §

Avoliittoasioiden rekisterin käyttötarkoitus

Avoliittoasioiden rekisteriin talletetaan tietoja seuraavista avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain (/20) 11 §:ssä tarkoitetuista asiakirjoista:

- 1) omaisuuden erottelukirja;
- 2) hyvitystä koskeva sopimus tai muu asiakirja.

Rekisteriä pidetään 1 momentissa tarkoitettujen asiakirjojen rekisteröitäväksi jättämiseen liittyvien oikeusvaikutusten voimaan saattamiseksi sekä tietojen saattamiseksi julkisiksi.

6 b §

Avoliittoasioiden rekisteriin talletettavat tiedot

Rekisteriin talletetaan:

- 1) avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettujen avopuolisoiden nimet ja henkilötunnukset tai henkilötunnuksen puuttuessa syntymäaika;

2) avopuolisoiden kotikunnat tai asuinvaltiot;

3) asiakirjan laji ja päiväys;

4) ilmoituksen vastaanottamispäivä; sekä

5) maistraatin nimi, asiakirjan rekisteröintipäivä ja asian tunnistetiedot.

Lisäksi rekisteriin talletetaan väestötietojärjestelmästä saatavat tiedot avopuolison nimen muutoksesta.

6 c §

Avoliittoasian rekisteröinnin edellytykset

Ilmoitus asiakirjan rekisteröimiseksi on tehtävä maistraatille kirjallisesti. Ilmoituksen voi tehdä avopuoliso tai avopuolison perilliset. Ilmoituksen liitteenä on oltava ilmoituksessa tarkoitettu asiakirja alkuperäisenä.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä kuuta 20 .

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu tai hyvitys liittyy avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa tarkoitettuun avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Ennen lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

7.

Laki**holhoustoimesta annetun lain 34 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan holhoustoimesta 1 päivänä huhtikuuta 1999 annetun lain (442/1999) 34 §:n 1 momentin 9 kohta seuraavasti:

34 §

Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai erottelusta taikka perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu liittyy avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettuun avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

Helsingissä 9 päivänä huhtikuuta 2010

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Tuija Brax*

*Liite
Rinnakkaistekstit*

2.

Laki

perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä helmikuuta 1965 annetun perintökaaren (40/1965) 8 luvun 2 § ja 8 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 209/1983, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 luku

8 luku

Avustuksesta ja hyvityksestä

Avustuksesta ja hyvityksestä

2 §

Perittävän kihlakumppanille ja eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa voidaan antaa jäämistön säästöstä kertakaikkisena avustuksena rahaa tai muuta omaisuutta sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos se on hänen toimeentulonsa kannalta tarpeen.

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle myös siinä tapauksessa, että hänelle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta.

Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

2 §

Eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa *tai perittävän avopuolisolle* voidaan antaa *jäämistöstä avustusta* sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos *hänen toimeentulonsa perittävän kuoleman vuoksi on heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.*

Avustusta voidaan antaa eloonjääneelle puolisolle myös siinä tapauksessa, että hänelle ei 3 tai 25 luvun nojalla voida antaa riittävään toimeentuloon tarvittavaa omaisuutta.

Jollei painavia syitä ole, avustuksen antamisella ei saa loukata perillisen oikeutta lakiosaan.

Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

Avopuolisolla tarkoitetaan tässä luvussa henkilöä, joka on perittävän kuollessa ollut tämän kanssa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettussa avoliitossa.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaoissa. Mikäli perinnönjakoa ei ole toimitettava, on avustusta 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa.

8 §

Avustusta, josta säädetään 1 ja 2 §:ssä, sekä 5 §:n mukaisista hyvitystä on vaadittava viimeistään perinnönjaoissa. Jos perinnönjakoa ei ole toimitettava, avustusta on 2 §:n nojalla vaadittava viimeistään puolisoiden omaisuuden osituksessa tai avopuolisoiden omaisuuden erottelussa.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

3.

Laki**perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 12 päivänä heinäkuuta 1940 annetun perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa 1063/2007, seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

11 §

Kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat luetaan kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä *perinnönjättäjän kihlakumppani*, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

11 §

Kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat luetaan kahteen veroluokkaan:

I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen, aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva perillinen sekä perinnönjättäjän *avopuoliso*, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus; sekä

II. muut sukulaiset ja vieraat.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 20 _____.

Jos perittävä on kuollut ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä.

7.

Laki**holhoustoimesta annetun lain 34 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan holhoustoimesta 1 päivänä huhtikuuta 1999 annetun lain (442/1999) 34 §:n 1 momentin 9 kohta seuraavasti:

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

34 §

Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

34 §

Jollei laissa toisin säädetä, edunvalvojalla ei ole oikeutta ilman holhousviranomaisen lupaa päämiehensä puolesta:

9) tehdä sopimusta omaisuuden osituksesta tai *erottelusta taikka* perinnönjaosta, joka toimitetaan ilman perintökaaren 23 luvussa tarkoitettua pesänjakajaa;

*Tämä laki tulee voimaan päivänä
kuuta 20 .*

Tätä lakia ei sovelleta, jos omaisuuden erottelu liittyy avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetussa laissa (/20) tarkoitettuun avoliittoon, joka on päättynyt ennen tämän lain voimaantuloa.